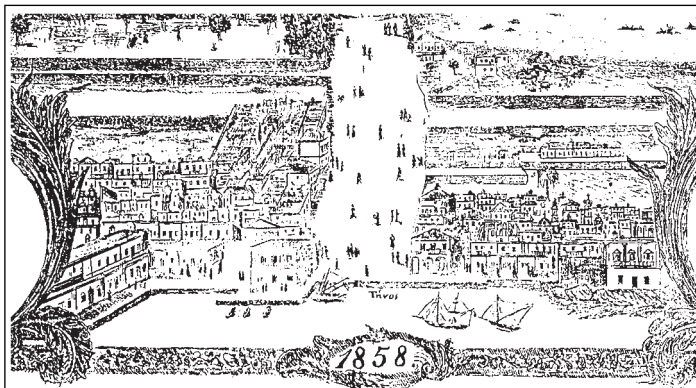

τηνιακά

συμμεικτά

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΤΗΝΟΥ

Κώστα Δανούση, *Πολεοδομικά Τήνου: Η διάνοιξη της οδού Ευαγγελίστριας (1860)* • Κατερίνα Σαράφη (επιμ.), *Οι Καλόγεροι του Αγίου*
• Ζέφη Ποτήρη, *Τρόποι προσέλκυσης επισκεπτών στο Αρχαιολογικό Μουσείο Τήνου* • *Ο «Απόλλων» του Γεωργίου Βιτάλη.*

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

«Ο αριθμός των μεταβλητών είναι τέτοιος, υπάρχουν τόσες παράμετροι, που μόνο μια θεϊκή διάνοια θα μπορούσε ίσως να γνωρίζει ή ξέρει από τα βάθη των αιώνων τι συμβαίνει και τι θα συμβεί. Οι άνθρωποι κάνουν κάθε φορά λάθος, όπως αποδεικνύει η ιστορία. Λέμε “ένα εκ των δύο” και συμβαίνει πάντα το τρίτο».

(Claude Levi-Strauss, *Μνήμες μακρινές και πρόσφατες*, «Ολκόζ», Αθήνα 1998, σελ. 187)

Η άποψη του μεγάλου αυτού Γάλλου ανθρωπολόγου, που έφυγε πρόσφατα πλήρης ημερών, η-χει απογοητευτικά για όλους όσους φιλοδοξούν να εξαγάγουν σταθερούς και ακατάλυτους νόμους από την έρευνα και μελέτη της Ιστορίας. Είναι, όμως, δουλειά της Ιστορίας η εξαγωγή τέτοιων νόμων; Σήμερα που η «ηρωική» εποχή της σοβιετικής ορθοδοξίας έχει παρέλθει και που ελάχιστοι άνθρωποι πιστεύουν ότι ο Θεός, ο όποιος Θεός, κατευθύνει τις ιστορικές τύχες του κόσμου μπορούμε να βλέπουμε τα πράγματα πιο καθαρά.

Η γνώση του παρελθόντος αναμφίβολα επιτρέπει την καλύτερη κατανόηση του παρόντος και την επιτυχέστερη αντιμετώπιση των προκλήσεων του αύριο. Γι' αυτό και η Ιστορία δεν είναι μια απλή αφήγηση προς τέρψη των ώτων, αλλά μια επιστήμη, ένα εργαλείο κοινωνικής δράσης. Αυτό, όμως, σε καμιά περίπτωση δεν μας επιτρέπει να ισχυριστούμε ότι μπορούμε να προβλέψουμε το μέλλον, ούτε καν και το πιο κοντινό. Εξάλλου, γι' αυτό οι ρεαλιστές αναλυτές καταρτίζουν σενάρια.

Τα γεγονότα είναι απρόβλεπτα όσο δεν έχουν ακόμα λάβει χώρα. Όσα, όμως, έχουν πραγματοποιηθεί μπορούμε, με τα εργαλεία της ιστορικής έρευνας, να επιχειρήσουμε να τα κατανοήσουμε και να τα ερμηνεύσουμε.

Και εδώ η σκέψη του Καρόλου Μαρξ μας προσφέρει ένα γόνιμο προβληματισμό, γιατί κατευθύνει το ενδιαφέρον μας στις πραγματικές, τις υλικές, συνθήκες ζωής, αυτές που συνιστούν την αδήριτη ανάγκη, απέναντι στην οποία ο άνθρωπος θα πρέπει να απαντήσει αποτελεσματικά, αν θέλει να επιβιώσει.

Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η ιστορική έρευνα δεν έχει —ή δεν πρέπει να έχει— και άλλα ενδιαφέροντα (πολιτική ιστορία, ιστορία νοοτροπιών και συναισθημάτων, κ.ο.κ.), η έρευνα των συνθηκών της πραγματικής ζωής, του τρόπου αν θέλετε που οι άνθρωποι εξασφαλίζουν τον επιούσιο, την επιβίωσή τους, έχει πρωταρχικό σημασία. Κι αυτό, γιατί αποτελεί τη βάση, η οποία «σε τελευταία ανάλυση» καθορίζει τα πράγματα.

Η έρευνα αυτού του πεδίου δεν έχει ευδοκιμήσει στον τόπο μας. Είτε για λόγους πολιτικών αγκυλώσεων του παρελθόντος είτε εξαιτίας μιας κατεστημένης αντίληψης για το τι είναι Ιστορία —τελικά Ιστορία είναι τα πάντα— δεν υπήρξε μέχρι σήμερα σχετικό ενδιαφέρον.

Μήπως, όμως, θα πρέπει να το ενθαρρύνουμε;

ΤΗΝΙΑΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Περιοδική έκδοση έρευνας της ιστορίας και πολιτισμού της Τήνου. Περίοδος δεύτερη — Αρ. τχ. 10 — Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2008. Εξώφυλλο: Φραγκίσκου Δεσύπρη, Άποψη του ναού και του ιερού καταστήματος της Μεγαλόχαρης Τήνου (χαρακτικό, λεπτομέρεια, 1858 [Εικονίζεται ο δρόμος ο οποίος επρόκειτο τότε να ανοιχθεί]). Εκδότης - Διεύθυνση σύνταξης: Κώστας Δανούσης, Κ. Λομβάρδου 108, 114 74 Αθήνα, τηλ. 210 6448.989 & 6974 814 871. E-mail: costas_danousis@yahoo.com. *Διανέμεται δωρεάν.*

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΤΗΝΟΥ: Η ΔΙΑΝΟΙΞΗ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ (1860)

Οι δυο κεντρικές αρτηρίες της πόλης —η οδός Ευαγγελιστρίας και η λεωφόρος Μεγαλόχαρης—, που οδηγούν κατ' ευθείαν το βλέμμα του επισκέπτη στο Παλλάδιο της Θεοτόκου, λειτουργούν στην ουσία απατηλά ως προς την αρχική πολεοδομική οργάνωση του οικισμού. Οι δύο αυτές οδικές αρτηρίες, στην ουσία «χειρουργικές» επεμβάσεις στον αρχικό οικιστικό ιστό, η πρώτη αρκετά παλιά, 150 περίπου ετών, και η δεύτερη μόλις 50 ετών, αλλοίωσαν την εικόνα της οικιστικής διάταξης της παλιάς Χώρας του Αγίου Νικολάου, η οποία είχε αναπτυχθεί με βάση άλλα σημεία αναφοράς.

Η οργάνωση ενός οικισμού υπακούει σε κανόνες, πρώτος και βασικότερος από τους οποίους είναι η οικονομική του λειτουργία. Το σημείο όπου ιδρύθηκε ο σημερινός οικισμός ήταν από τα πολύ παλιά χρόνια χώρος προνομιακός. Όντας μια εδαφική έξαρση μεταξύ δύο σχετικά πεδινών περιοχών, έχοντας ανοιχτό ορίζοντα προς το εμπορικό κέντρο του αρχαίου κόσμου, τη Δήλο, αλλά και τον κεντρικό πυρήνα του κυκλαδικού συμπλέγματος, και διαθέτοντας ένα σχετικά ευλίμενο όρμο προσέλκυσε το ενδιαφέρον των αρχαίων κατοίκων του νησιού στην καμπή των κλασικών προς τους ελληνιστικούς χρόνους, όταν το άστρ στις υπώρειες του Ξώμπουργου άρχισε να εγκαταλείπεται¹.

Αιώνες αργότερα, όταν οι συνθήκες στον ευρύτερο αιγαιακό χώρο, ειδικότερα μετά την κατάρρευση του αρχαίου κόσμου, επέβαλαν την υποχώρηση της ζωής στην ενδοχώρα, και στην περίπτωση της Τήνου στον οχυρό βράχο κάτω από το κάστρο της Αγίας Ελένης, ο χώρος αυτός ήταν πάντοτε το επίγειο του νέου κέντρου. Η εγγύτητά του προς τη νέα πρωτεύουσα του νησιού ήταν ένας ακόμη, αποφασιστικής σημασίας, παράγοντας. Ούτε το λιμάνι του Αγίου Ιωάννη στο Πόρτο ούτε ο όρμος της Κολυμπήθρας μπορούσαν να ανταγωνιστούν τα πλεονεκτήματά του². Επί πλέον βρισκόταν πάνω σε ένα από τους πλέον σημαντικούς ναυτικούς δρόμους, εκείνον που από τη Μεθώνη και τα Κύθηρα διαμέσου του καναλιού του Τσικνιά οδηγούσε τα δυτικά συμφέροντα στην Πόλη και τη Σύμρνη.

Από τις αρχές τουλάχιστον του ΙΕ' αιώνα ο ναός του Αγίου Νικολάου, χτισμένος πάνω σε ένα βραχώδες ακρωτήριο, και ένας αμυντικός πύργος —καταγράφονται στο χάρτη του Buondelmonti (1420)— σημάδευαν την περιοχή, στην οποία ο ναός του προστάτη των ναυτιλομένων έδωσε το όνομά του³. Στα χρόνια της Βενετοκρατίας υπήρχαν εκεί αποθήκες, σειρά α-

¹ Για το αρχαίο λιμάνι της Τήνου βλέπετε Patroni, «Sulle antichità di Tinos», *Athenische Mitteilungen*, 20 (1895), pp. 397 - 404· Roland Étienne, *Ténos II; Ténos et les Cyclades*, Paris 1990, pp. 15 επόμε., και Luisa Moscati Castelnovo, *Tinos in epoca arcaica e classica*, Macerata 2007, pp. 35 επόμε. Ο Patroni σημειώνει ένα αρχαίο μόλο μπροστά στη Μονή του Αγίου Αντωνίου των Δυτικών και ένα άλλο στα Κιόνια, μπροστά από το Ιερό του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης.

² Ermanno Armao, *Venezia in Oriente. La «Relatione dell' Isola et Città di Tine di Pompeo Ferrari Centil' huomo piacentino»*, Roma 1938 - XVI, p. 31 επόμε.

³ Ο Φλωρεντίνος μοναχός Christoforo Buondelmonti, στο χάρτη του νησιού, τοποθετεί τη θέση του Αγίου Νικολάου σωστά και τη συνοδεύει με πύργο. Αλλά, συγγνωστό για τα δεδομένα της εποχής

νεμόμυλων, λοιμοκαθατήριο, υγειονομική υπηρεσία (Sanità), κάποια αμυντικά έργα και ένας μόλος, στη θέση του σημερινού δυτικού λιμενοβραχίονα του παλαιού λιμανιού, ο οποίος, όμως, πολύ νωρίς προσαμμόθηκε και αχρηστεύτηκε⁴. Φαίνεται πώς τα αμυντικά έργα ενισχύθηκαν κατά τη διάρκεια του Κρητικού πολέμου (ανέγερση του πύργου από το Morosini, γνωστού μετέπειτα ως πύργου του Καμπάνη)⁵.

Το ακρωτήρι του Αγίου Νικολάου χώριζε τον όρμο σε δύο αμμόδεις παραλίες: μια προς τα ανατολικά, στην οποία εξέβαλλε ο χείμαρρος των Τριών Ιεραρχών, και την άλλη προς τα δυτικά που οριζόταν από μια βραχώδη κατάληξη της στεριάς, όπου και ο παλιός βενεσιάνικος μόλος (σημερινός δυτικός λιμενοβραχίονας του παλαιού λιμανιού). Σύμφωνα με πλοηγούς της εποχής⁶ τα μεγαλύτερα σκάφη αγκυροβολούσαν απέναντι, αρόδο, από το ακρωτήρι αυτό. Ο δρόμος, λοιπόν, που από τη μεσαιωνική πρωτεύουσα κατέβαινε προς το ναό του Αγίου Νικολάου υπήρξε καθοριστικός για την ανάπτυξη του παραλίου άστεος, της Χώρας του Αγίου Νικολάου, ειδικά μετά την ενσωμάτωση του νησιού στο χώρο της οθωμανικής κυριαρχίας στα 1715. Γύρω από αυτόν τον άξονα αναπτύχθηκε ο νέος οικισμός⁷. Βέβαια η θάλασσα, το μέτωπο δηλαδή προς τον αιγιαλό, έπαιξε σημαντικό ρόλο στον προσανατολισμό των οικιών, όμως —όπως βλέπει κανείς και στο σκαρίφημα της πόλης στο χάρτη των μηχανικών (1892)⁸— οι οικοδομές διατάχθηκαν σε παράλληλες σειρές προς τον αρχικό δρόμο, καθώς ο οικισμός επεκτεινόταν προοδευτικά προς βορρά.

Τα όρια του νέου οικισμού τα πρώτα χρόνια του 19^{ου} αιώνα ορίζονταν από την Πάνω Βρύση, τα λαγκάδια των Περιβολιών, όπου και η οδός Καναλακίου, και των Τριών Ιεραρχών και τη θάλασσα. Ανατολικά του λαγκαδιού των Τριών Ιεραρχών αναπτύχθηκε η συνοικία Βακέτα⁹ από Βατικιώτες πρόσφυγες μετά τα Ορλωφικά (1770-4), ενώ στην παραλία, ανατολικά της κοίτης του λαγκαδιού των Τριών Ιεραρχών, εκεί όπου στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ήταν η οικία Αντωνίου Καίσαρος και πολύ αργότερα το ξενοδοχείο «Φλοίσβος», είχε ανεγερθεί λουτρό κατά τα οθω-

του, τοποθετεί την Τήνο κατ' άξονα στη διεύθυνση Δύση (Στενό) - Ανατολή (Άγιος Νικόλαος). Στην περιγραφή του νησιού σημειώνει: «και προς το της ανατολής μέρος πύργος εν τη θαλάσση του Αγίου Νικολάου» (ελληνική εκδοχή από το χειρόγραφο του Top Cari. Βλέπετε Emile Legrand, *Description des îles de l' Archipel par Christophe Buondelmonti*, Paris 1897, pp. 47 - 48).

⁴ Ermanno Armao, ό.π., p. 34.

⁵ «Εις τους πρόποδας του ακρωτηρίου, εφ' ου ήτο ωκοδομημένον το περί ου ο λόγος εκκλησίδιον [του Αγίου Νικολάου] και επί της όχθης της παραλίας υπάρχει κτίριον πολεμικόν εν σχήματι πύργου, ονομαζόμενον άχρι τούδε πύργος του Καμπάνη...». Βλέπετε Δρόσου Νικολάου Δρόσου, *Ιστορία της νήσου Τήνου από της πέμπτης σταυροφορίας μέχρι της ενετικής κυριαρχίας και εκείθεν μέχρι του 1821*, Εν Αθήναις 1870, σ. 41. Στη θέση του οικοδομήθηκε το 1899 η Μοσχούλειος Σχολή από τον Φωκίωνα Πλυτά στη μνήμη της συζύγου του Μοσχούλας (εφημ. *Πρόδος* [Τήνου], αρ. 27/ 1898).

⁶ O. Dapper, *Description exacte des îles de l'Archipel*, Ed. 1703, p. 47, και Enrico Michelot, *Portolano del mare Mediterraneo*, Marsiglia 1806, p. 459 - 460.

⁷ Η ανάπτυξη αναμφίβολα είχε αρχίσει από τα τέλη του 15^{ου} αιώνα, προφανώς μετά τη λήξη του Κρητικού πολέμου (1669). Αυτό εξάλλου αποδεικνύεται και από την άποψη της Τήνου που μας διασώζει ο J. Pitton de Tournefort το 1700. Βέβαια δεν είναι δυνατό να γίνει δεκτή η αναφορά του ότι ο οικισμός αποτελείται από 150 σπίτια. Προφανώς πρόκειται για λάθος.

⁸ Το τοπογραφικό σκαρίφημα της Χώρας είχε ενταχθεί στην αρχική έκδοση του χάρτη των Τηνιακών μηχανικών το 1892. Στην επανέκδοσή του από την Αδελφότητα των Τηνίων εν Αθήναις —η οποία και ανατυπώθηκε δύο τουλάχιστον φορές— ενσωματώθηκε μόνον το σχέδιο του λιμανιού.

⁹ Δρόσου Νικολάου Δρόσου, ό.π., σ. 40 και 60.

μανικά πρότυπα [σήμερα το καφενείο «Βυζαντινό»], το οποίο τροφοδοτείτο από τα νερά του λαγκαδιού. Ο όρμος της Παλάδας συγκέντρωσε αρκετά από τα αρχοντικά του τόπου (Αντωνίου Νάζου, Σταματέλου Καγκάδη, κ.ά.), οι τοξοστοιχίες της πρόσοψης των οποίων είχαν δώσει την ονομασία στον τόπο («Καμάρες»). Έτσι η παραλία μεταξύ του ακρωτηρίου του Αγίου Νικολάου και του παλαιού βενετσιάνικου μόλου είχε συγκεντρώσει τις εμποροναυτιλιακές δραστηριότητες, ενώ εκείνη της Παλάδας τις αλιευτικές. Μάλιστα, εκεί περίπου όπου σήμερα βρίσκεται η μαρμάρινη εξέδρα υπήρχε η τριώροφη οικία Φραγκίσκου Γεωργαντόπουλου¹⁰ και μια στοιχειώδους προκυμαία, πιθανότατα η Balanza, την οποία αναφέρει ο Μάρκος Ζαλλώνης¹¹ στα 1809. Δυτικά και ΒΑ της ήταν η αγορά.

Η πολεοδομική οργάνωση του οικισμού παρέμεινε η ίδια ως και τα μέσα του ΙΘ΄ αιώνα. Όμως τώρα είχε προκύψει ένα σημαντικό πρόβλημα. Η φήμη του προσκυνήματος της Ευαγγελίστριας είχε επεκταθεί, κυρίως προς την Ανατολή, τα νησιά και την Κρήτη, και συγκέντρωνε ολοένα και περισσότερους προσκυνητές, οι οποίοι έδιναν ζωή στον τόπο μετά την κατάρρευση της οικονομίας της Χώρας του Αγίου Νικολάου από τη συγκέντρωση του εμπορίου του νεότευκτου κράτους στην Ερμούπολη¹². Η πολεοδομική συγκρότηση του παραλίου άστεος δεν ανταποκρινόταν πλέον στις νέες ανάγκες. Ήδη στα 1845 ο Έπαρχος της Τήνου Χαράλαμπος Δεληγιάννης σε ναφορά του σημειώνει πως: «Η πόλις αύτη εις θέσιν παραλίαν και επίπεδον και επισκεπτομένη συνεχώς υπό ξένων τε και ημεδαπών, μεταβαινόντων ενταύθα χάριν ευλαβείας, ήθελεν είσθαι ευχής έργον αν κατά μέγα μέρος διεγραμμίζετο, χωρίς επαισθητήν βλάβην των κατοίκων, και αν εσχηματίζονται 2 ή 3 λεωφόροι, αι οποίαι ημπορούν να καλλωπισθούν αμέσως δια της αφαιρέσεως της επιπροσθίων οικοδομών και κυρίως των κλιμάκων, κειμένων σχεδόν όλων εκτός των οικιών¹³, και κατοικουμένων των πλείστων από δύο οικογενείας»¹⁴.

Φαίνεται ότι το πρόβλημα προκάλεσε σχετικά νωρίς το ενδιαφέρον τόσο της Επιτροπής του προσκυνήματος, που διέθετε την οικονομική ισχύ, όσο και του Δήμου, ο οποίος είχε τη διοικη-

¹⁰ Η οικία του Φραγκίσκου Γεωργαντόπουλου πωλήθηκε το 1900 από τον εγγονό του, Φραγκίσκο επίσης Γεωργαντόπουλο, στον πλούσιο Τηνιακό έμπορο που δραστηριοποιείτο στην Αίγυπτο Ιάκωβο Μαύρο, ο οποίος διετέλεσε κατά πολλές περιόδους Πρόεδρος της Διοικουσας Επιτροπής του Ίδρυματος της Ευαγγελίστριας. Τελικά το 1918 αγοράστηκε από το Ίδρυμα για να διαπλατυνθεί η πλατεία και το 1927 κατασκευάστηκε η μαρμάρινη εξέδρα με χορηγία των αδελφών Γάφου (Εφημερίδες *Πρόδος* [Τήνου], αρ. 107/ 1900, και *Αστήρ της Τήνου*, αρ. 440 - 58/ 1918).

¹¹ Marcaky Zallony, *Voyage a Tine, une des îles de l' Archipel...*, Paris 1809, p. 20.

¹² Κώστα Δανούσης, «Λιμάνια, ναυτιλία και εμπόριο της Τήνου στις αρχές του ΙΘ΄ αιώνα», *Τήνος και θάλασσα*. Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης 5 & 6 Σεπτεμβρίου 1996, «Εταιρεία Τηνιακών Μελετών», Αθήνα 1997, σελ. 81 - 108.

¹³ Οι κλίμακες σχεδόν όλων των σπιτιών του οικισμού ήσαν εξωτερικές, γεγονός που είναι σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. οδός Γεωργίου Α. Γάφου) ορατό και σήμερα. Το ίδιο συνέβαινε και σε όλους σχεδόν τους κυκλαδίτικους οικισμούς, είτε είχαν φρουριακή συγκρότηση είτε όχι.

¹⁴ «Εκθεσις περί της επαρχίας Τήνου κατά το έτος 1845 υπό του Επάρχου αυτής Χαράλαμπος Δεληγιάννη», εφημερίδα *Πρόδος* [Τήνου], αρ. 404/1905.

¹⁵ Οι σχετικές ενέργειες είχαν αρχίσει τουλάχιστον από το 1856, οπότε συντάχθηκε το αρχικό διάγραμμα ρυμοτόμησης (30.10. 1856) και αντίστοιχος προϋπολογισμός δαπάνης (Καταστατικών, 29.10. 1856). Ατυχώς, όμως, το αρχείο του Δήμου Τήνου έχει υποστεί σημαντικές καταστροφές, ειδικά της περιόδου των πρώτων 50 χρόνων λειτουργίας του. Έτσι δεν μπορεί να προσφέρει σημαντικά πράγματα στην έρευνα. Εξάλλου και ως προς το σχέδιο πόλης, ενώ οι σχετικές αποτυπώσεις είχαν αρχίσει α-

τική ευθύνη. Δε γνωρίζουμε πότε ακριβώς άρχισαν οι σχετικές ενέργειες¹⁵, όμως μια αρχαιακή ενότητα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους¹⁶ μας παρέχει σημαντικές πληροφορίες για τη διάνοιξη της πρώτης αρτηρίας προς το νέο «κέντρο» του τόπου, της σημερινής οδού Ευαγγελιστρίας, παρέχοντάς μας ταυτόχρονα μια ακριβή οικόνα του περίξ αυτής οικισμού. Η νέα οδός, μοιραία, έπρεπε να έχει αφετηρία την τότε προκουμαία και την αγορά, να περνάει από την πλατεία της Κάτω Βρύσης και να συνεχίζει προς βορρά έως το ναό της Ευαγγελίστριας. Έπρεπε, όμως, να κοπούν πολλά ακίνητα και ειδικότερα (από νότο προς βορρά) η διώροφη αποθήκη του Ι.Ν. Αγίου Νικολάου Δυτικών, η «ανώγειος» οικία του Ιωάννη Ψάρου, οι ισόγειες αποθήκες των αδελφών Δρόσου και Δημητρίου Βασιλικού και η οικία αδελφών Δρόσου¹⁷ (α/α 14 του Καταστατικού του 1856), ακριβώς βόρεια της Κάτω Βρύσης, η οποία κάλυπτε το 35% της συνολικής αποζημίωσης των ρυμοτομουμένων ακινήτων, σύμφωνα με τον προϋπολογισμό του 1856.

Η σχετική αλληλογραφία αρχίζει με αναφορά του Επάρχου Τήνου Ι. Μ. Δαμίραλη κατευθείαν, λόγω του επειγόντος, προς το Υπουργείο Εσωτερικών (26.9. 1858). Γράφει, λοιπόν, ο Έπαρχος¹⁸:

«Συνεπεία της υπ' αριθ. 720 από 11 Ιανουαρίου 1857 διαταγής του Υπουργείου τούτου, το Δημοτικόν Συμβούλιον Τήνου, διά πράξεώς του εγκριθείσης νομίμως, απεφάσισε και άνοιγμα και διαπλάτνυσιν της εκ της προκουμαίας της πόλεως εις το Ι. Κατάστημα της Ευαγγελιστρίας [οδού] χαρακτηρίσαν αυτήν δημοτικήν και επομένως, αφού συνετάχθη υπό Νομομηχανικού το διάγραμμα της οδού ταύτης και ο προϋπολογισμός των εξόδων, ειδοποιήθησαν αρμοδίως οι ιδιοκτήται συνωδά με το άρθ. 25 του από 9 Απριλίου 1836 Β. Διατάγματος, περί των προσληπτέων εις το σχέδιον οικιών αυτών κλ και περί του ποσού της υπό του Νομομηχανικού γενομένης εκτίμησεως της αξίας αυτών και προσκλήθησαν να ονομάσωσι τους πραγματογνώμονάς των, εάν δεν ηυχαριστούντο εις την εκτίμησιν. Μεταξύ αυτών εισί οι εν ταις συνημμέναις αναφοραίς, οίτινες προς ταις εν αυταίς προτάσεσιν αυτών, αναφέρουσιν ότι δεν παραδέχονται την γενομένην εκτίμησιν των οικιών των, ως μη προβλεπομένης της περιστάσεως παρ' ουδενός των δημοσιευθέντων νόμων και Β. Διαταγμάτων, το δε από 5 Ιουνίου 1842 Β. Διάταγμα διέταξε και την εις τας λοιπάς πόλεις κλ. εφαρμογήν μόνον των άρθρων 1, 2, 4, 5, 9, 10 και 11 του από 9 Απριλίου 1836 έτερου. Επομένως διαμαρτύρονται κατά των ενεργηθέντων ως παρανόμων. Αλλ' ως φαίνεται οι αναφέροντες δεν έλαβον υπ' όψιν το από 10 Φεβρ. 1838 έτερον Β. Διάταγμα, δι' ου επεξετάθη και η του άρθ. 25 του του 1836 εφαρμογή, όπου δια του από 28 7βρίου 1837 έτερου ετροποποιήθη ως εν τη υπ' αρ. 66 του 1853 εγκυκλίω γίνεται λόγος.

Επειδή πρόκειται όσον ούπω να γίνη έναρξις της εργασίας του ανοίγματος της ειρημένης οδού, άπαντες δε οι ιδιοκτήται των δια του σχεδίου προσλαμβανομένων οικιών, οίτινες εγνωστοποιήθησαν σύμφωνα με το αρθ. 25 του από 9 Απριλίου 1836 Β. Διατάγματος, δύνανται να κάμωσι τας αυτάς ενστάσεις δια ταύτα, δια το κατεπείγον του πράγματος, έκρινα αναγκαίον να υποβάλω εις το Υπουργείον τα ανωτέρω και να παρακαλέσω αυτό κατεπειγόντως να ευαρεστηθή και μοι γνωστοποιήση όσον τάχιον τας οδηγίας και διαταγάς του, επί των συνημμένων ενστάσεων, δια να συμ-

πό τα τέλη του ΙΘ' αιώνα, στο δημοτικό αρχείο σώζεται μόνον το σχέδιο του 1927/30.

¹⁶ Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχείο σχεδίων πόλεων, φάκελος 50.

¹⁷ Προφανώς πρόκειται για την οικία του Νικολάου Δρόσου, πατέρα του ιερολοχίτη και ιστορικού του νησιού Δρόσου Νικολάου Δρόσου.

¹⁸ Υπ' αρ. πρωτ. 3120 από 26.9. 1858 αναφορά του Επάρχου Τήνου προς το Υπουργείο Εσωτερικών.

μορφωθώ με αυτές».

Στις 15.12. 1858 το Υπουργείο Εσωτερικών (Υπουργός Κ. Προβελέγγιος) απευθύνεται προς το Νομάρχη Κυκλάδων. Στη σχετική διαταγή του διαβάζουμε:

«*Διαβιβάζεται μετά των συνημμένων εις τον Νομάρχην Κυκλάδων με την κοινοποίησιν ότι το παρά της Διευθύνσεως του Μηχανικού Κυκλάδων συνταχθέν διάγραμμα της ειρημένης οδού δεν έλαβεν εισέτι το νόμιμον κύρος του ως μη εκδοθέντος του απαιτουμένου προς τούτο Β. Διατάγματος. Επειδή δε εις το διάγραμμα τούτο επηρέχθη παρά του παρ' ημίν Γραφείου των δημοσίων έργων μικρά τις τροποποιήσεις προς ευθυτέραν διεύθυνσιν της οδού, διευθύνεται συνημμένως το τροποποιημένον τούτο διάγραμμα, ίνα επί τη βάσει τούτου υπολογισθώσιν αι ρυμοτομούμεναι ιδιοκτησίαι.*

Η Διεύθυνσις του Μηχανικού, προς ην η Νομαρχία θέλει διαβιβάσει το ρηθέν διάγραμμα, παραγγέλλεται να συντάξη έτερον διάγραμμα εις διπλασίαν κλίμακα και να ενεργήση τον ρηθέντα υπολογισμόν των αφαιρουμένων εκτάσεων. Το ούτω δε συντεταγμένον διάγραμμα θέλει εκτεθεί επί οκτώ ημέρας εις το Δημοτικόν Κατάστημα Τήνου προς γνώσιν των έχόντων συμφέρον δια να κάμωσιν, εάν έχωσιν, τας παρατηρήσεις των ως κατόπιν θέλει ζητηθεί η γνώμη του αρμοδίου Δημοτικού Συμβουλίου. Μετά την ενέργειαν των ανωτέρω θέλουν προσκληθεί οι ιδιοκτήτες των ρυμοτομουμένων ιδιοκτησιών, δυνάμει του άρθρου 25 του από 12 Νοεμβρίου 1836 Β. Διατάγματος εφαρμοσθέντος εις όλας τας πόλεις του βασιλείου δια του από 10 Φεβρουαρίου 1828 έτερου Β. Διατάγματος να διορίσωσιν τον εκ μέρος των εκτιμητήν, όπως μετά του διορισθησομένου παρά του Δημοτικού Συμβουλίου εκτιμήσωσιν την αξίαν των ρυμοτομουμένων ιδιοκτησιών, εφαρμοζομένων των διατάξεων του του αυτού 25ου άρθρου και των επομένων, εν περιπτώσει ελλείψεως ιδιοκτήτου τινός, εις τον διορισμόν του πραγματοποιώμονός του ή της διαφανίας αυτών εις την αξίαν των ρυμοτομουμένων των ιδιοκτησιών μερών δια να γνωσθή εκ των προτέρων οποιον θέλει είσθαι το ποσόν της αποζημιώσεως.

Ταύτα συνιστώντες εις την Νομαρχίαν περιμένομεν να μας υποβάλη όσον τάχος το αποτέλεσμα».

Η Νομαρχία Κυκλάδων (5.1. 1859) διατάσσει τη Διεύθυνση Μηχανικού να εκτελέσει τα διατασσόμενα και εκείνη, με τη σειρά της, υποβάλλει (12.2. 1859) το «το νέο υπό διπλασία κλίμακα διάγραμμα¹⁹ με το Καταστατικό²⁰ των ρυμοτομουμένων οικιών». Ο Έπαρχος Τήνου εντέλλεται (17.2. 1859) τη δημοσίευση του σχεδίου, ενώ το Δημοτικό Συμβούλιο Τήνου καλείται να γνωμοδοτήσει πάνω σε αυτό. Στις 3.3. 1859 ο Δήμαρχος Τήνου Λεωνίδας Γάφος αναρτά το νέο σχέδιο και το αντίστοιχο Καταστατικό και προσκαλεί τους έχοντες νόμιμο συμφέρον δημότες εντός 8 ημερών να καταθέσουν τις ενστάσεις τους. Το Δημοτικό, όμως, Συμβούλιο πληροφορείται αμέσως τις νέες εξελίξεις από το Βοηθό του Διευθυντή της Διεύθυνσης Μηχανικού Κυκλάδων, Υστερνιώτη μηχανικό Ιωάννη Φυτάλη, αδελφό των καλλιτεχνών Γεωργίου και Λαζάρου Φυτάλη, και συνέρχεται σε έκτακτη συνεδρίαση. Τα πρακτικά της έκτακτης εκείνης συνεδρίασης (19.2. 1859), αλλά και εκείνης που συγκροτήθηκε κατ' απαίτηση της Νομαρχίας Κυκλάδων (17.3. 1859), τα οποία ομιλούν ευγλωττα για το ιστορικό και τις διαστάεις του προβλήματος, παρατίθενται αυτούσια κατωτέρω:

«*Αριθ. 26.*

*Βασίλειον της Ελλάδος
Το Δημοτικόν Συμβούλιον Τήνου*

¹⁹ Το νέο διάγραμμα έφερε ημερομηνία 26.1. 1859.

²⁰ Πρόκειται για πίνακα των ρυμοτομούμενων οικιών με εκτίμηση της αξίας τους.

Συγκείμενον εκ των μελών του, Νικολάου Ιωάννου Καγκάδη, προέδρου, Νικολάου Αγγελίδου, πρωτοκολλιστού, Αντωνίου Ι. Δρόσου, Μ. Γεωργαντοπούλου, Φρατζέσκου Τζε, Π. Σιγάλα, Ιωάννου Π. Γκίζη και Αντ. Γραβαρία, των Αριστείδη Τζόρα και Ιωάννου Αρχοντούλη απόντων, και των Μιχαήλ Παξιμάδη και Ιακώβου Ι. Φωσκόλου μη εμφανισθέντων.

Συνελθόν εις έκτακτον συνεδρίασιν εν τω Δημαρχείω σήμερον κατά πρόσκλησιν του Προέδρου, επί παρουσία και του Δημάρχου Τήνου κ. Λεωνίδα Γάφου.

Ακούσαν τον κύριον Δήμαρχον προτεινάντα αυτό ότι καθ' α διεδόθη μετά θετικότητος ενταύθα πρόκειται να μεταρρυθμισθή το υπάρχον και εγκριθέν σχέδιον της εκ της αγοράς της πόλεως ταύτης εις το Ιερόν Κατάστημα της Ευαγγελιστριάς αγωγής οδού, ητις εχαρακτήρισθη ως δημοτική, καθ' α δε διεδόθη περί τούτου, παρά του Βοηθού του Μηχανικού Σύρου, δια του νέου σχεδίου απαιτείται προς εκπλήρωσιν του έργου τούτου δαπάνη πλέον των πενήκοντα χιλιάδων δραχμών, επομένως δυσκόλως θα εκτελεσθή το δημοτελές τούτο έργον, ώστε είναι ανάγκη όπως το Συμβούλιον αποφανθή περί του αντικειμένου τούτου συμφώνως με τα συμφέροντα και τας ανάγκας του Δήμου.

Σκεφθέν,

Επειδή το περί της προκειμένης οδού σχέδιον έγινε [...] υπάρχει, προ πολλού, και άπασα η δια την εκτέλεσιν αυτού προπαρασκευαστική εργασία τετελειωμένη και ουδέν υπολείπεται πλέον, ειμή η εκτέλεσις αυτού, παρ' ελπίδα δε πληροφορείται το Συμβούλιον, ότι πρόκειται να μεταρρυθμισθή το σχέδιον καθ' α διέδωσε ο κατ' αυτάς αφιχθείς Βοηθός του Νομομηχανικού Κυκλάδων κ. Ι. Φυτάλης.

Επειδή, καθ' ας έχει το Συμβούλιον πληροφορίας, το προετοιμαζόμενον νέον σχέδιον είναι ευρύτερον του πρώτου και απαιτείται προς εκτέλεσιν αυτού δαπάνη διπλάσια του πρώτου, εν τοιαύτη δε περιπτώσει πάσα μεταβολή του διαγράμματος τούτου του πρώτου σχεδίου θα επιφέρει προσκόμματα εις την εκτέλεσιν του κοινωφελούς τούτου έργου, το οποίον μετά πολλού κόπου έφθασεν εις την ήδη ευρίσκεται κατάστασιν, επομένως το Συμβούλιον θεωρεί αναγκαίον να παρακαλέση την Β. Κυβέρνησιν, όπως μένη ανέφικτον το υπάρχον περί της προειρημένης οδού σχέδιον.

Επειδή ο Βοηθός του Μηχανικού κ. Ιωάννης Φυτάλης είναι ενδεχόμενον, ως εκ των στενών σχέσεων τας οποίας έχει μετά του συντέκνου του Βασιλείου Σκούταρη, παροδίου ιδιοκτήτου εις την προειρημένην οδόν να τρέφη συμπαθείας προς αυτόν, επομένως η εις έτερον υπάλληλον ανάθεσις της διεξαγωγής της προκειμένης υπηρεσίας θεωρείται λυσιτελεστέρα και ανεπηρέαστος από πάσαν ιδέα ενεργηθησομένη.

Δια ταύτα ψηφίζει παμψηφεί

Αον. Επικαλείται ώστε να μη μεταβληθή το υπάρχον σχέδιον της προειρημένης οδού, ως συμφερότερον εις τον Δήμον δια τους προεκτεθέντας λόγους.

Βον. Δια την διεξαγωγήν της προκειμένης υποθέσεως να μεταβή αυτοπροσώπως ενταύθα ο Νομομηχανικός.

Γον. Ανατίθεται η εκτέλεσις του παρόντος εις τον κ. Δήμαρχον.

Εγένετο και εξεδόθη εν Τήνω την 19 Φεβρ. 1859».

Συγκείμενον εκ των μελών του Νικολάου Ι. Καγκάδη, Προέδρου, Νικολάου Αγγελίδου, Πρωτοκολλιστού, Αντωνίου Ιωάννου Δρόσου, Μιχαήλ Ι. Παξιμάδη, Φραγκίσκου Τζε, Ιακώβου Ιωάννου Φωσκόλου, Ιωάννου Π. Γκίζη και Πέτρου Σιγάλα, των Μάρκου Γεωργαντοπούλου, Ιωάννου Αρχοντούλη και Αριστείδου Τζόρα απόντων, και του Αντωνίου Γραβαριά μη εμφανισθέντος.

Συνελθόν εις έκτακτον συνεδρίασιν εν τω Δημαρχείω σήμερον επί παρουσία και του Δημάρχου Τήνου Λεωνίδα Γάφου.

Ακούσαν τον Δήμαρχον αναγνώντα αυτό την υπ' αριθ. 24.795 διαταγήν του επί των Εσωτερικών Β. Υπουργείου, κοινοποιηθείσαν αυτό δια της υπ' αριθ. 3120, 349, 456 και 473 ετέρας του Β. Επαρχείου Τήνου αφορώσας την έκθεσιν του από 26 Ιανουαρίου 1859 διαγράμματος περί του ανοίγματος της οδού της εκ της παραλίας της αγοράς της πόλεως Τήνου εις το Ιερόν Κατάστημα της Ευαγγελίστριας αγούσης και λαβόν υπ' όψιν το τε ειρημένον διάγραμμα, τον Καταστατικόν πίνακα των ρυμοτομουμένων οικιών, τα πρακτικά της εκθέσεώς του και τας γενομένας δι' αυτών διαφορούς ενστάσεις, καθώς και το προηγούμενον από 31 Ιανουαρίου 1858 διάγραμμα της προκειμένης οδού,

Σκεφθέν

Επειδή το Συμβούλιον τούτο πληροφορηθέν και προ της αφίξεως ενταύθα του ανωτέρου διαγράμματος της 26 Ιανουαρίου ε.ε. και κατανοήσαν το δύσκολον της εφαρμογής αυτού δια τε το πολυδάπανον κλ αυτού εξέδοτο την υπ' αριθ. 26 από 19 παρ(ελθόντος) μηνός πράξιν του δι' ης δια τους εν αυτή εκτιθεμένους λόγους επιμένει ώστε να εκτελεσθή το προηγούμενον από 31 Ιανουαρίου 1858 σχέδιον δια το άνοιγμα της προκειμένης οδού ως λυσιτελέστερον εις τον Δήμον.

Επειδή τας περί του αντικειμένου τούτου σκέψεις του Συμβουλίου ενίσχυσε και η έκθεσις του τελευταίου τούτου διαγράμματος, καθ' ότι άπαντες οι έχοντες συμφέρον εξ αυτού εδήλωσαν την υπέρ της εφαρμογής του προηγούμενου σχεδίου πρόθεσιν των ως συμφερωτέραν εις τον Δήμον.

Επειδή δια να δοθή εν ταχύ πέρας εις το άνοιγμα της προκειμένης οδού, το Συμβούλιον θεωρεί αναγκαίον, έχον υπ' όψιν του τας απείρους δυσκολίας και την σημερινήν αχρηματίαν των δημοτών να επικαλεσθή, ώστε το άνοιγμα της προκειμένης οδού να εκτελεσθή τη δαπάνη του ταμείου του ιερού Καταστήματος της Ευαγγελίστριας, όπερ και ενδιαφέρεται τα μέγιστα εκ της προκειμένης οδού, και να ενεργηθή ως λυσιτελέστερον το από 31 Ιανουαρίου 1858 διάγραμμα.

Δια ταύτα ψηφίζει παμψηφεί

Αον. Συνωδά με την περί του αντικειμένου τούτου υπ' αριθ. 26 πράξιν του, επικαλείται ώστε να εκτελεσθή το προηγούμενον από 31 Ιουανουρίου 1858 σχέδιον.

Βον. Δια τους εκτεθέντας εν τω σκεπτικώ λόγους επικαλείται, ώστε να ανοιχθή τη ολοκλήρω δαπάνη και συνδρομή του Ταμείου του Ιερού Καταστήματος της Ευαγγελίστριας».

Στις 29.3. 1859 ο Έπαρχος Τήνου επιστρέφει τη σχετική αλληλογραφία —διάγραμμα, καταστατικό, αποφάσεις ΔΣ και ενστάσεις ενδιαφερομένων— στη Νομαρχία Κυκλάδων, στην οποία μεταξύ άλλων αναφέρει:

«... Τόσον το Δημοτικόν Συμβούλιον, καθώς και η Επιτροπή του Ι. Καταστήματος, θεωρούσι την επενεχθείσαν επί του διαγράμματος μεταρρύθμισιν δια το πολυδάπανον αυτής, ασύμφορον και αλυσιτελή και γνωμοδοτούσιν υπέρ της εγκρίσεως του του κατά την 31 Ιανουαρίου π.έ. συνταχθέντος επί τη βάσει του οποίου το όλον των εξόδων αναβαίνει εις δρ. 24.000- εις την πρότασιν δε του του Συμβουλίου, του να επιβαρυνθή το Ι. Κατάστημα με το όλον της δαπάνης, η Επιτροπή γνωμοδοτεί το να καταβάλη το ταμείον του Ι. Καταστήματος τα δύο τρίτα των εξόδων.

Καθόσον αφορά το πρώτον διάγραμμα παρακαλείται η Νομαρχία να λάβη υπ' όψιν τας υπ' αριθ. 329 και 456 ε.έ. αναφοράς μου και ευαρεστούμενη να συνεννοηθή με την Διεύθυνσιν του Νο-

μομηχανικού περί του συμφερωτέρου και του μάλλον επιτυχούς εκατέρου των διαγραμμάτων και επομένως να εκθέση τα δέοντα όπου ανήκει, ώστε να εκδοθή το απαιτούμενον Β. Διάταγμα περί της εγκρίσεως του καταλληλοτέρου, ίνα ενεργηθώσιν επομένως τα της προσκλήσεως των ιδιοκτητών, σύμφωνα με την υπ' αριθ. 24.975 διαταγήν του Υπουργείου των Εσωτερικών διαβιβαζομένων εις το Επαρχείον των περί τούτο αναγκαίων διαταγών και οδηγιών.

Ως είπον ανωτέρω, το όλον της κατά το πρώτον διάγραμμα προϋπολογισθείσης δαπάνης αναβιβιάζεται εις δρ. 24.000 περίπου και επί τη βάσει ταύτη το Δ. Συμβούλιον δια των δια των υπ' αρ. 213 και 1314 του 1857 έτους διαταγής της Νομαρχίας εγκριθείσης υπ' αρ. 213 και 262 πράξεών του, υπέβαλεν εις προσωπικήν εργασίαν τους δημότας του, το δε αντίτιμον των ημερομισθίων, άτινα θέλουσι υποχρεωθεί ούτοι να πληρώσωσι, διότι μετά την έκθεσιν του καταλόγου των εις προσωπικήν εργασίαν υποκειμένων και μετά την εφαρμογήν του περί οδοποιΐας νόμου, ουδείς τούτων εδήλωσεν ότι θέλει εργασθεί προσωπικώς και κατά συνέπειαν ο κατάλογος κατέστη οριστικός. Το αντίτιμον, λέγω, των ημερομισθίων τούτων συνίσταται εις δραχμάς 6.000 περίπου, ο δε Δήμος δια την απορίαν του Δημοτικού Ταμείου δεν είναι εις κατάστασιν να συνεισφέρει ποσόν τι ιδιαίτέρως.

Δια ταύτα και επειδή οι κάτοικοι του Δήμου τούτου εισίν επί το πλείστον πτωχοί και επιβεβαρυνόμενοι με την πληρωμήν ικανών ημεροκαμάτων, άτινα οφείλουσι κατά τα (αρελθόντα) έτη δια την επισκευήν της προκυμαίας του λιμένος Σταυρού και υποχρεούνται ολοέν να πληρώσωσι δια την επιδιόρθωσιν των οδών του Δήμου. Το δε Δημ. Ταμείον δεν δύναται να συνεισφέρει και επειδή το μεγαλύτερον συμφέρον έχει το Ι. Κατάστημα εις το άνοιγμα της ειρηνένης οδού, δι' ης και μόνης συγκοινωνεί αμέσως με τον λιμένα, φρονώ δίκαιον το να συνεισφέρει το κατάλοιπον ποσόν της δαπάνης ή, τουλάχιστον δρ. 15.000.

Τέλος πάντων παρακαλείται η Νομαρχία να προκαλέση ταχείαν τινα ενέργειαν, εις τρόπον ώστε να ανοιχθή τουλάχιστον τώρα αμέσως η περικλείουσα την πόλιν και από την μεγάλην οδόν του Καταστήματος, διαχωρίζουσα αυτήν αθλία στενωπός, ήτις προξενεί αίσχος εις τον τόπον και γεννά παράπονα και χλευασμόν εκ μέρους των ξένων δια την δεικνυομένην απειροκαλίαν.

Αυτόπτης ων των προσκομμάτων, άτινα επέφερον εις τους ελθόντας προσκυνητάς κατά την πανήγυριν της 25 του λήγοντος, παραμένοντασ ώραν ολόκληρον μεχρις ότου έλθη η σειρά να διαβώσι εξ αυτής της στενωπού, ήκουσα μετά λύτης τας μεμνμοιρίας και τα παράπονά των και, το χείριστον, τον χλευασμόν διαφόρων.

Δια ταύτα προκαλείται η Νομαρχία να προκαλέση ό,τι τάχιστα την έγκρισιν είτε του πρώτου είτε του τελευταίου σχεδίου, ώστε να γίνη η αρχή της εκτελέσεως αυτού αμέσως, από της κατεδαφίσεως της οικίας των αδελφών Δρόσου και του ανοίγματος της στενωπού. Τούτου δε γενομένου είναι αδιάφορον, εάν, κατόπιν, γρήγορα ή αργά, προχωρήση η εκτέλεσις του σχεδίου καθ' όλας αυτού τας διευθύνσεις».

Η Νομαρχία Κυκλάδων υπέβαλε τα συνημμένα στο Υπουργείο Εσωτερικών υιοθετώντας τις προτάσεις των τοπικών αρχών. Διαπιστώθηκε, όμως, ότι έλειπε το τοπογραφικό διάγραμμα της 31.1. 1858 και έτσι το Υπουργείο Εσωτερικών έστειλε πίσω στη Διεύθυνση Μηχανικού Κυκλάδων πέντε υφιστάμενα διαγράμματα με το ερώτημα ποιο από αυτά ανταποκρίνεται στην από 12.3. 1858 κατάσταση των ρυμοτομούμενων οικιών, δηλαδή ποιο ήταν τελικά το διάγραμμα του 1858. Τελικά δεν έγινε δυνατή η ταυτοποίηση —το σχέδιο είχε χαθεί— και η Διεύθυνσις Μηχανικού Κυκλάδων (αρ. 975/ 4.8. 1859) αναφέρει στο Υπουργείο ότι: «... εθεωρήσαμεν κατά συνέπειαν επάναγκες όπως διαγράψωμεν εκ νέου την οδόν ως εν τοις υπό στοιχ. Α και Β διαγράμμασιν δείκνυνται συμφώνως μετά της συνημμένης καταστάσεως των ρυμοτομούμενων οικιών της οδού και καθ' ας είχομεν σημειώσεις του απωλεσθέντος σχεδίου αυτής και να υποβάλωμεν αυτά εις το Σ(εβαστόν) Υπουργείον δια τα περαιτέρω». Τελικά, υιοθετήθηκε η πρόταση του Δημοτικού

Συμβουλίου Τήνου, όπως φαίνεται από την εισηγητική έκθεση του Υπουργού Εσωτερικών Ρήγα Παλαμίδα (Αύγουστος 1859) προς τον Όθωνα για την έκδοση του σχετικού ΒΔ. Γράφει, λοιπόν, ο Υπουργός:

«Μεγαλειότατε,

Γνωστόν είναι τη Ημετέρα Μεγαλειότητι ότι δις του ενιαυτού συρρέει εν τη νήσω Τήνω πλήθος χριστιανών ορμωμένων εκ τε των διαφόρων επαρχιών του Βασιλείου και του ομόρου Οθωμανικού χάριν ευλαβείας προς την αγίαν Μονήν της Ευαγγελιστρίας, τελουμένης ετησίως πανηγύρεως της εαυτής μνήμης κατά τε την 25ην Μαρτίου και την 15ην Αυγούστου.

Οι συρρέοντες ούτοι προσκυνηταί αποβιβαζόμενοι επί της παραλίας συνήθως εν ώρα νυκτός δυσανασχετούν πολλάκις διερχόμενοι τας ως επί το πλείστον εν ταις πόλεσι του Αιγαίου σχηματιζόμενας στενωπούς αγιάς μέχρις ου αφιχθώσιν εν τη Μονή.

Όθεν και προς ευχαρίστησιν αυτών και προς καλλωπισμόν της πόλεως θεωρείται αναγκαία η κατασκευή οδού όσον οίον τε ευρείας αρχομένης εκ της Μονής και ληγούσης επί της προκυμαίας του λιμένος Τήνου.

Η περί ης ο λόγος οδός ως ως επρότεινε και παρεδέχθη το Δημοτικόν Συμβούλιον Τηνίων διατέμνει εν μερει τας συναπαντωμένας οικίας, των οποίων την αξίαν, αναβαίνουσαν εις 24.000 δραχμάς, παρεδέχθησαν να πληρώσωσιν αφ' ενός ο Δήμος Τήνου κατά το 1/3 και αφ' ετέρου το ταμείον της ενδιαφερομένης Μονής κατά τα 2/3.

Επειδή, όμως, η διεύθυνσις της οδού ταύτης, η οποία προτείνεται παρά του Δημοτικού Συμβουλίου παρουσιάζει διαφόρους [...] παραδέχθη ετέραν οδόν ... ευθείαν αλλά συνεπιφέρουσαν ολιγωτέρας ζημίας, δυναμένη όμως να αποτελειωθή βαθμηδόν κατά τους χρηματικούς πόρους του Δήμου και αναλόγως και αναλόγως της πραγματικής καταστάσεως όλων των μερών. Το ούτω πως συντεταγμένον διάγραμμα υποβάλλων μετά σεβασμού παρακαλώ την Υ.Μ όπως ευδοκούσα εγκρίνει το διάγραμμα τούτο ως παράρτημα του συνυποβαλλομένου σχεδίου Διατάγματος».

Τελικά, μετά από κάποιες υπομνήσεις του Υπουργού των Εσωτερικών, ο βασιλιάς υπογράφει το σχετικό διάταγμα, το οποίο δημοσιεύθηκε στο φύλλο 9/1860 του ΦΕΚ:

«ΔΙΑΤΑΓΜΑ

«Περί σχηματισμού τακτικής οδού εκ του λιμένος Τήνου προς την Μονήν Ευαγγελιστρίας».

ΟΘΩΝ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Επί τη προτάσει του Ημετέρου επί των Εσωτερικών Υπουργού και τη γνωμοδοτήσει του δημοτικού συμβουλίου Τήνου, εγκρίνομεν την κατά το όδε προσαρτώμενον διάγραμμα, φέρον την ημετέραν επικύρωσιν, διαπλάτυνσιν της εκ της προκυμαίας του λιμένος της πόλεως Τήνου αρχομένης οδού και επεκτεινομένης μέχρι του Ιερού ναού της Ευαγγελιστρίας.

Ο Ημέτερος επί των Εσωτερικών Υπουργός θέλει δημοσιεύσει και εκτελέσει το παρόν Διάταγμα.

Εν Αθήναις τη 2 Φεβρουαρίου 1860

ΟΘΩΝ

Α. Γ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ»

Το Υπουργείο των Εσωτερικών κοινοποίησε το σχετικό ΒΔ στη Νομαρχία Κυκλάδων χωρίς τον αντίστοιχο προϋπολογισμό δαπάνης. Η Νομαρχία (9.2. 1860) ζητά από το Υπουργείο να της σταλεί ο προϋπολογισμός και επί πλέον ερωτά, επειδή βρήκε στο αρχείο της προϋπολογισμό (Καταστατικό) της 29.10. 1856, μήπως αυτός εξακολουθεί να ισχύει από τις μεταβολές του διαγράμματος.

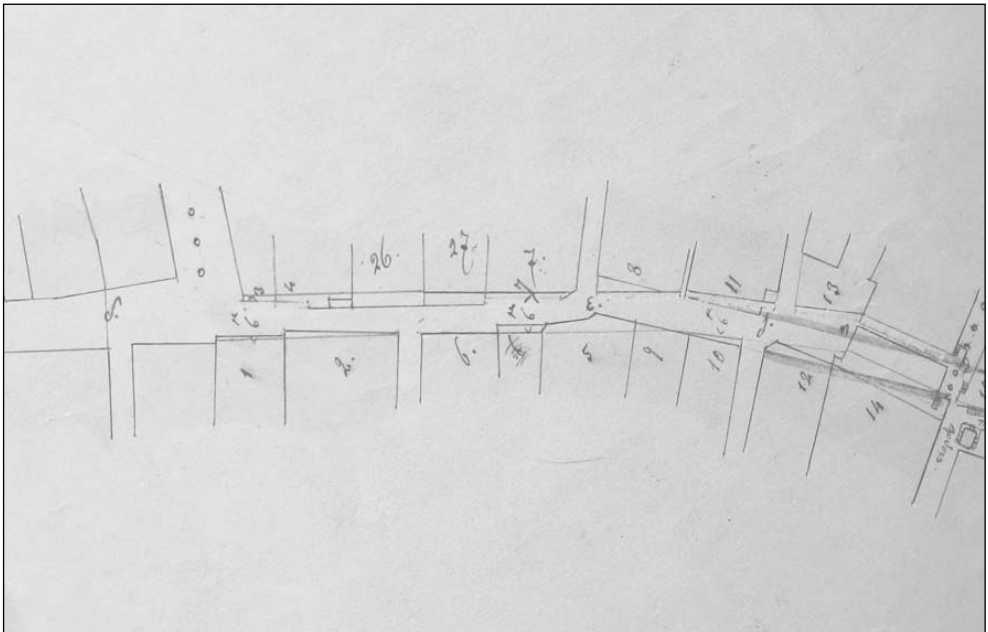
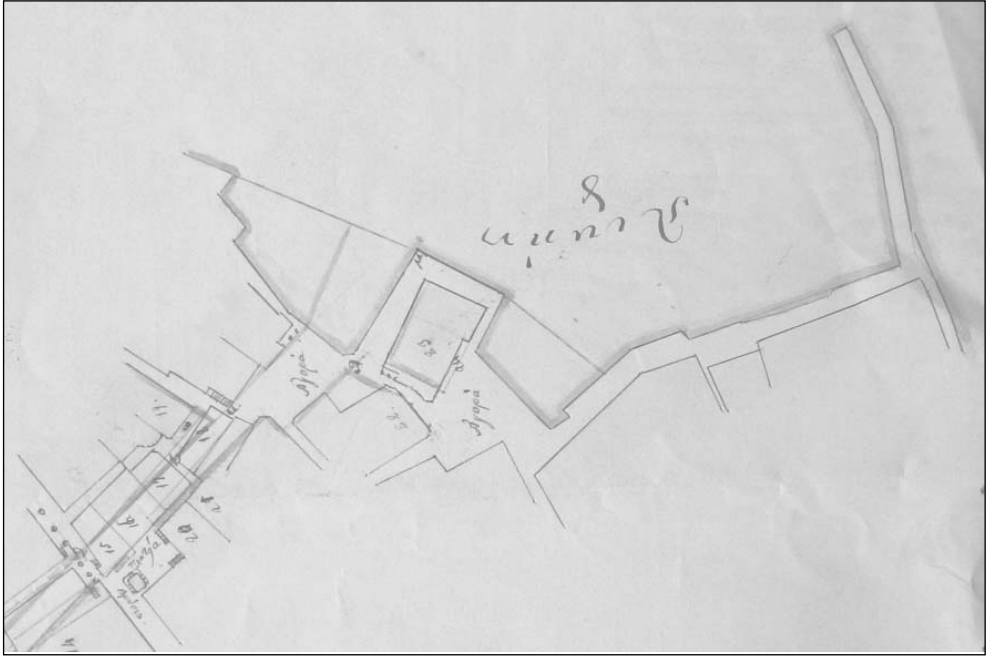
Το Υπουργείο (21.2. 1860) ανταπαντά ότι *«εγκριθέντος ήδη του διαγράμματος της προκειμένης οδού πρέπει να γίνη επί τόπου η διαχάραξις και επί τη βάσει των διαχαράξεων ταύτης να υπολογισθώσι ακριβώς αι εκτάσεις των ρυμοτομωμένων ιδιοκτησιών και γίνη η εκτίμησις αυτών»*, καθόσον η προηγούμενη καταμέτρηση στηρίχθηκε σε διάφορα σχεδιαγράμματα και δεν είναι δυνατό να χρησιμεύσει πλέον. Δε γνωρίζουμε ούτε το διάγραμμα της 31.1. 1858 (ούτε βέβαια και τα επόμενα) ούτε την τελική εκτίμηση των οικοδομών και εκτάσεων που ρυμοτομήθηκαν. Στην αρχειακή, όμως, αυτή ενότητα που εντοπίσαμε υπάρχουν το διάγραμμα και το Καταστατικό της 29/30.10. 1856, τα οποία και δημοσιεύουμε φωτογραφικά. Το καταστατικό αυτό παρέχει πολύτιμες πληροφορίες τόσο για τους παρόδιους ιδιοκτήτες όσο και για την πολεοδομική οργάνωση του οικισμού, γι' αυτό θα πρέπει να επανέλθουμε με περισσότερο λεπτομερή παρουσίασή του.

Παρόλες, όμως, τις δυσχέρειες οι εργασίες προχώρησαν και στις 16.4. 1860 ο Ανθυπολοχαγός της Διεύθυνσης Μηχανικού Κυκλάδων Διαμαντίδης υπέβαλε στην Υπηρεσία του και εκείνη στο Υπουργείο Εσωτερικών *«προϋπολογισμόν της απαιτουμένης δαπάνης δια την πλακολιθόστρωσιν²¹ της οδού Ευαγγελίστριας, συνοδευόμενον μετά του (...) διαγράμματος και ονοματολογικού πίνακος των κατεδαφιζόμενων οικιών...»*, τα οποία δυστυχώς δεν εντοπίστηκαν.

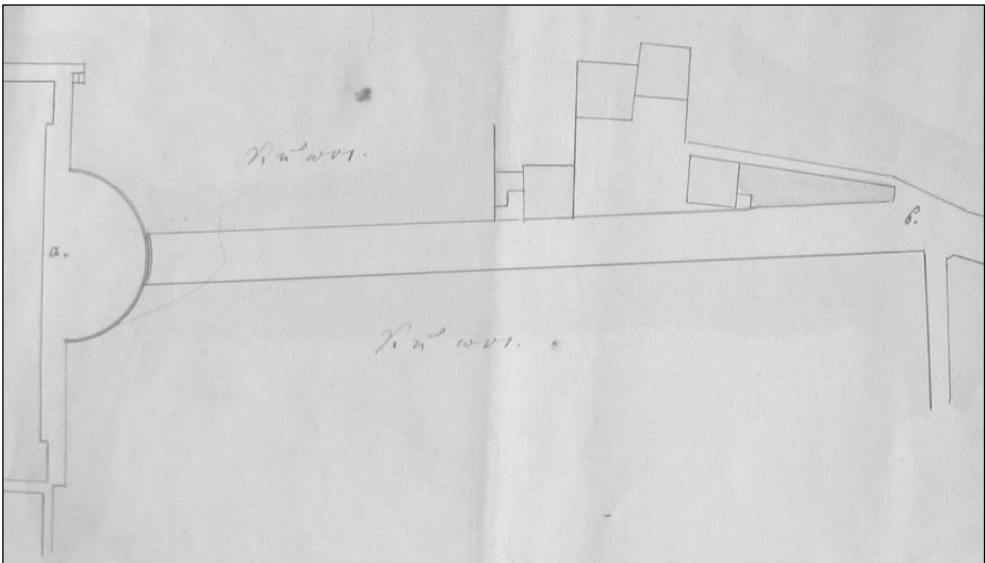
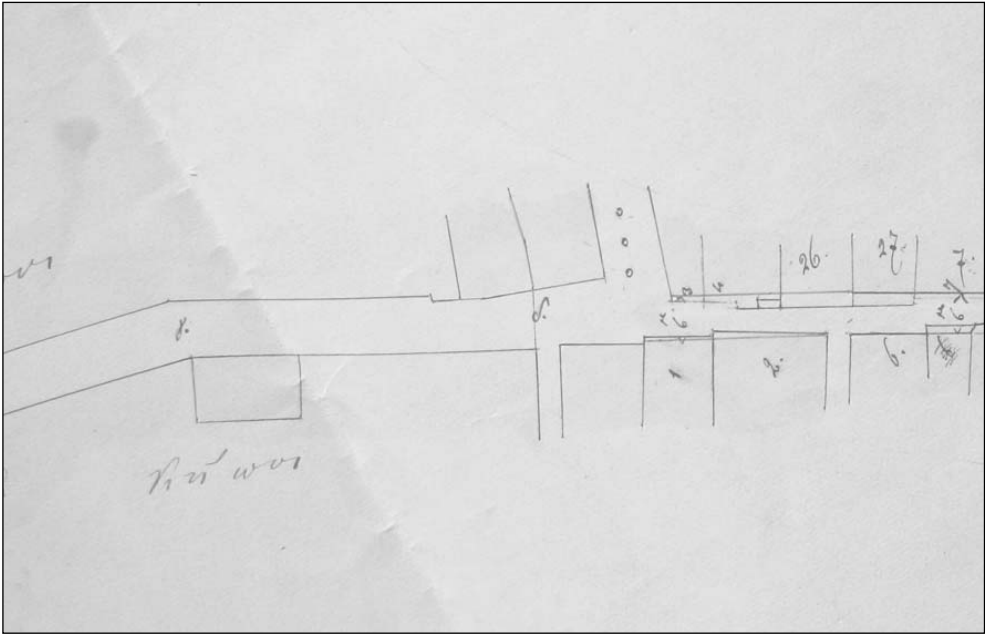
Έτσι δρομολογήθηκε η διάνοιξη της κύριας αρτηρίας που οδηγούσε τα πλήθη των προσκυνητών, και όχι μόνον, από την τότε προκουμαία στο ναό της Ευαγγελίστριας. Θα έπρεπε να περάσουν πολλά χρόνια για να αποκτήσει η πόλη σχέδιο (1927) και να ανοιχτεί, στα τέλη της δεκαετίας του 1950, η λεωφόρος της Μεγαλόχαρης. Η διάνοιξη είχε προβλεφθεί από τα χρόνια του Μεσοπολέμου —συνδυάζοταν μάλιστα με αλλαγή διεύθυνσης του ναού ώστε να «βλέπει» τη νέα λεωφόρο—, πλην όμως οι δυσκολίες της εποχής (οικονομική κρίση, αλλαγή πολιτικών ισορροπιών) ευτυχώς δεν το επέτρεψαν, γιατί μαζί με τη διάνοιξη της νέας οδού προβλεπόταν και η ανέγερση «μεγάλου» ναού και, φυσικά, κατεδάφιση του σημερινού, ο οποίος, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής, ήταν μνημείο ανατολικής βαρβαρότητας! Σε όλο αυτό τον οίστρο για νέο, μεγάλο ναό ο μόνος που είχε αντιδράσει ήταν ο θεμελιωτής της χριστιανικής αρχαιολογίας στην Ελλάδα Γεώργιος Λαμπάκης²², Μουνταδιανός από μητέρα. Ευτυχώς, όμως, όλες οι συγκυρίες συνέδραμαν, ώστε να μείνει σχεδόν ανέπαφο το πρώτο αρχιτεκτονικό μνημείο του νέου Ελληνισμού!

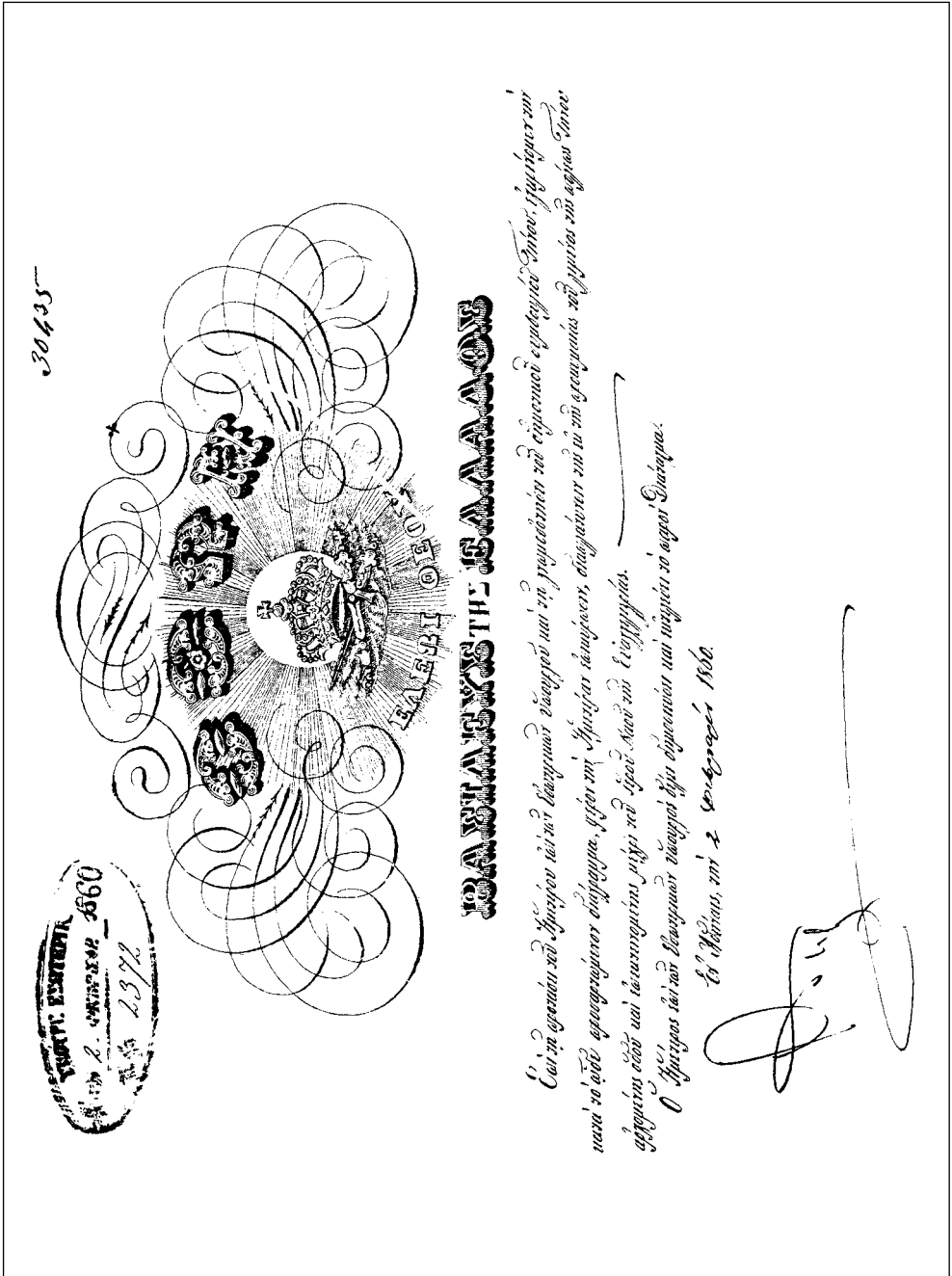
²¹ Στις 7.5. 1860 το Υπουργείο Εσωτερικών ζητά από τη Διεύθυνση Μηχανικού Κυκλάδων διευκρινήσεις γιατί το μήκος της πλακόστρωσης της οδού υπολογίζεται σε 453 μ. ενώ της αντιστοίχου υπονόμου το μήκος ανέρχεται σε 500 μ. και εκείνη (11.5. 1860) απαντά ότι *«... η μεν πλακόστρωσις θέλει φθάσι μέχρι της πλατείας ούσης καλώς λιθοστρωμένης και εχούσης μήκος 47, ο δε οχετός θέλει εκβάλλει εις την θάλασσαν, ώστε της οδού εχούσης μήκος 500, το μήκος της πλακοστρώσεως είναι 500 - 47 = 453 του δε οχετού 500»*.

²² Ο Γεώργιος Λαμπάκης ήταν κουφός και δεν μπορούσε να ακούσει τον ήχο των αργυρίων που κρύβονταν πίσω από το μεγάλο πνο σχέδιο! Ο Λαμπάκης όχι μόνο έφερε αντιρρήσεις για την ανέγερση νέου, μεγάλου ναού, αλλά ζήτησε την επαναφορά της πρόσοψης του ναού (άλλαξε κατά την αντικατάσταση των κιόνων του προστώου) στην αρχική της μορφή με τους δύο μεγάλους καρδιόσχημους φεγγίτες, ο ένας από τους οποίους έχει εντοιχιστεί στον περιστεριώνα του Εκκλησιαστικού Λυκείου.

Τμήματα —από νότο προς βορρά— του διαγράμματος (30.10. 1856) ρυμοτόμησης
για τη διάνοιξη της οδού Εναγγελίστριας

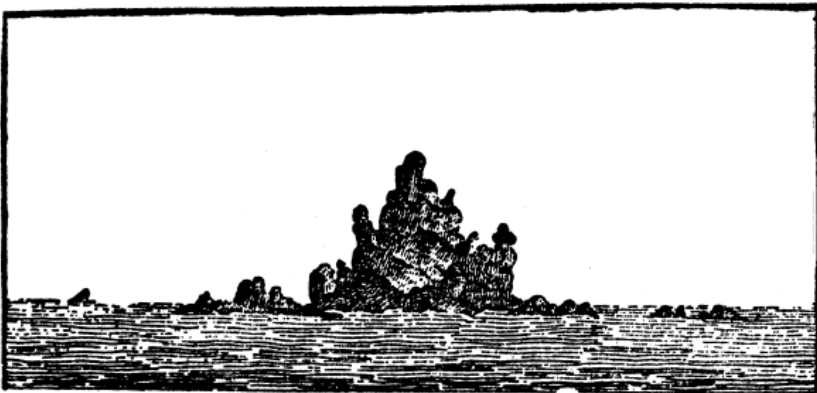
Φωτογραφία του πρωτοτύπου του από 2 Φεβρουαρίου 1860 Βασιλικού Διατάγματος για τη διάνοιξη της οδού Εναγγελίστριας στην πόλη της Τήνου.

ΟΙ «ΚΑΛΟΓΕΡΟΙ» ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

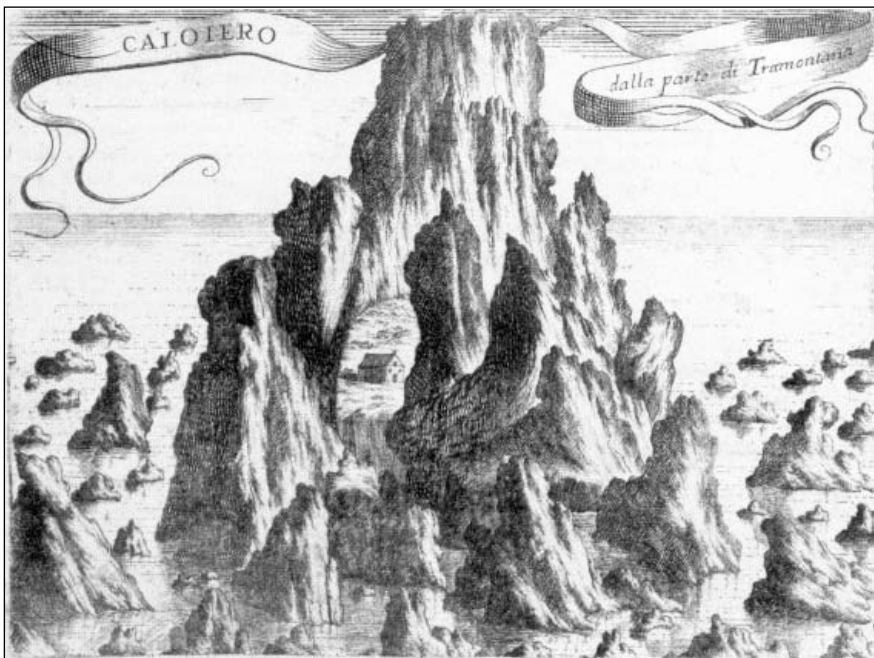
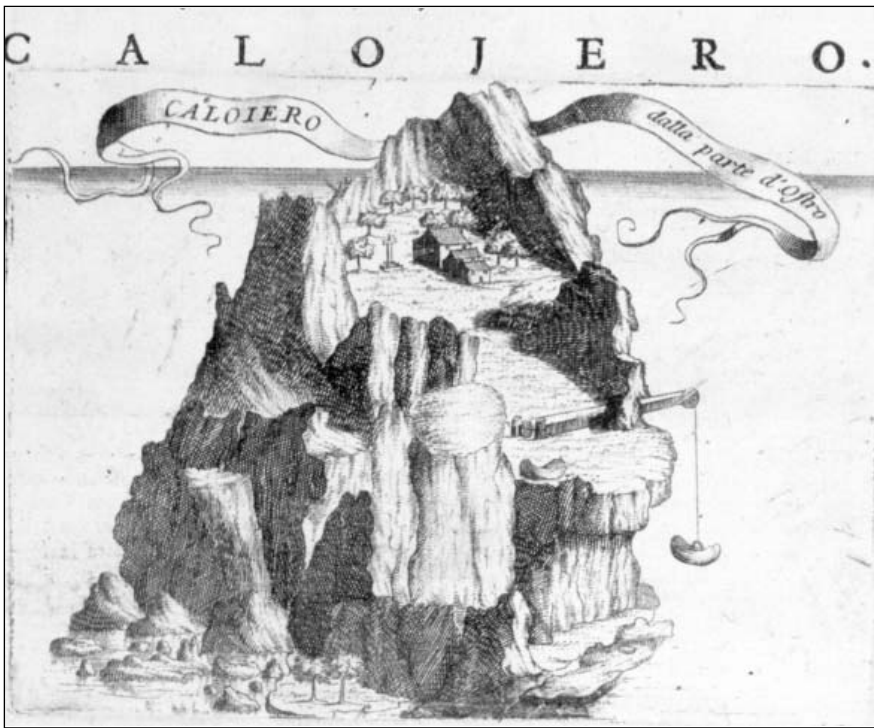
Σε 38ο 10' βόρειο πλάτος και μήκος ανατολικό 25ο 17' ζεύγος απομονωμένων βραχονησίδων, 25.5 ναυτικά μίλια από τον κάβο Καμπανός της Άνδρου, ο Μεγάλος και ο Μικρός Καλόγεροι εξακολουθούν, παρά την ενδελεχή και τεκμηριωμένη μελέτη του W.S. Allen, να περιβάλλονται από το μύθο. Διασώζουν ψήγματα αλήθειας ο Andre Thevet [*Portraits et vies des homes illustres*, 1571] όταν επικαλείται αθωνική παράδοση που ισχυρίζεται πως ο Βυζαντινός ιστορικός Ζωναράς (12ος αι.) πέρασε εκεί 5 χρόνια σε προχωρημένη ηλικία ή ο Bernard Randolph [*The present state of the islands in the Archipelago*, Oxford 1687] που υποστηρίζει ότι γύρω στο 1650 [εποχή έντονης ηφαιστειογενούς δράσης παρά τη Σαντορίνη] το νησί καταστράφηκε από έκρηξη ηφαιστείου και έμειναν μόνο λίγοι βράχοι;

Το ζήτημα είναι ανοιχτό ακόμη στην έρευνα. Όμως ιδιαίτερα συναρπαστικές είναι οι ιστορίες που παραθέτουν οι παλαιοί ταξιδιώτες και κοσμογράφοι. Ο πρώτος που αναφέρεται στο βράχο είναι ο Φλωρεντίνος μοναχός Christoforo Buondelmonti στο περίφημο *Liber insularum Archipelagi* που το 1420 έστειλε από τη Ρόδο στον καρδινάλιο Giordano Orsini στη Ρώμη. Στη συνέχεια θα ασχοληθεί με αυτόν ολόκληρη σειρά ταξιδευτών για να φτάσουμε στο Βενετό κοσμογράφο Vincenzo Maria Coronelli [1650 - 1718]. Ο Coronelli αφιερώνει μία σελίδα από το *Isolario* του, όπου ενσωματώνει παλαιότερες διηγήσεις σε δικές του εκτιμήσεις.

Επειδή οι «Καλόγεροι» αυτοί αποτελούν σημείο αναφοράς και για την Τήνου, ειδικά τους Εξωμερίτες θαλασσιούς, παραθέτουμε το κείμενο του Coronelli, όπως μεταφράστηκε από την κ. Τόνια Τσίτσοβιτς-Ραντίν για λογαριασμό της κ. Αικατερίνης Σαράφη, προκειμένου να ενταχθεί στο βιβλίο της «Τήνος: Χάρτες και ενδυμασίες», κάτι που τελικά δεν έγινε. Ευχαριστούμε θερμά την κ. Σαράφη για την παραχώρηση της άδειας για τη δημοσίευσή του στο περιοδικό μας.

Απεικόνιση [1812] των βραχονησίδων «Καλόγεροι» των Ψαρών [ή της Άνδρου] καθ' υποτύπωση του κυβερνήτη (αργότερα υποναύαρχου και Ιππότη του Bath) Francis Beaufort, ο οποίος και επινόησε την ομώνυμη κλίμακα ισχύος των ανέμων. Δημοσιεύθηκε από το Αγγλικό Ναυαρχείο το 1819 και περιλαμβάνεται στη *Survey of the coast of Caramania* [London 1820].

Πολλά νησιά με το όνομα Καλόγερος

Νήσοι Καλύνδες

Θέση του Καλόγερου

Διαφορετικές γνώμες για τον αριθμό των Καλυνδών

Σχήμα του Καλόγερου

Κατοικήθηκε από τρεις ερημίτες

Βαρκούλα για την άνοδο στον Καλόγερο

Στο Αρχιπέλαγος βρίσκεται πάνω από ένα νησάκι με το όνομα Καλόγερος. Κάποιο είναι στις Σποράδες, κάποιο στις Κυκλάδες, κάποιο ανάμεσα στα Neutrali (Ουδέτερα). Αυτό που θα περιγράψουμε εδώ, βεβαιώνουν πολλοί ότι είναι ένα από τα νησιά των Καλύνδες, που είναι τρία τον αριθμό και τα απαριθμούν πρώτοι, μεταξύ άλλων, ο Πλίνιος, ο Στράβωνος, ο Όμηρος. Άλλοι ισχυρίζονται ότι η θέση του είναι ανάμεσα στη νήσο Άνδρο και στον Καβοντόρο της Εύβοιας, θεωρώντας ότι πρόκειται για το νησάκι Gyarus, ή Γυάρος κατά τον Στράβωνα και τον Πλίνιο. Οι ντόπιοι το ονομάζουν Γιούρα. Όμως αυτό το όνομα που το διακρίνει μας κας κάνει να αμφιβάλουμε. Άλλοι λένε πως οι Καλύνδες ήταν μόνον δύο και τις τοποθετούσαν κοντά στην Τένεδο, προς την Ανατολία με το όνομα Maure. Υπάρχουν κάποιοι που το τοποθετούν ένα μόνο στο Μυρτώο πέλαγος, μεταξύ Guido και Αστυπάλαιας, που ο Bocharti λέγει ότι λεγόταν Καλύμνια, εξαιτίας της αφθονίας των μήλων που υπάρχουν εκεί. Διότι Καλύμνια στη γλώσσα των Φοινίκων σημαίνει dulcis sedes και στα εβραϊκά Cali-tina που σημαίνει dulcis rupes.

Ο Laurembergio, όμως, και άλλοι, τοποθετούν τις Καλύνδες μεταξύ Νισύρου και Κω με τα ονόματα Lisindra, Ικαρία και Καλόγερος. Και οι Άτλαντες προσθέτουν Costile.

Είναι παράξενο το σχήμα του μικρού αυτού νησιού, διότι από κάτω μέχρι επάνω είναι όλο απρόσιτο. Και όμως υπάρχουν κάποιοι που βεβαιώνουν ότι έχει περίμετρο σχεδόν 12 μίλια και οι Γάλλοι το ονομάζουν ειρωνικά le Bon Vieillart, δηλαδή ο Καλός Γέρος, επειδή, όταν τα ίσαλά του είναι καλυμμένα από τα νερά, τα πλοία ξεγελιούνται και χάνονται ανάμεσα στις εκείνες τις σκληρές υφάλους. Άλλοι το ονομάζουν Πάνια, Παναγία ή Παναγιά. Υψώνεται λοιπόν από τη θάλασσα ιδιαίτερα απότομο, απόκρημνο και τραχύ, έτσι ώστε κάποιοι θεοσεβείς άνθρωποι που αναζητούσαν τη μοναξιά, να αναγκαστούν να σκαρφαλώσουν εκεί σαν τα κατσίκια. Σταματώντας, όμως, για να δειπνήσουν, βρήκαν μια άνετη και γλυκιά πεδιάδα και σκέφτηκαν να κατοικήσουν εκεί. Στο μέσον, λοιπόν, του ύψους του νησιού σκέφτηκαν ότι θα μπορούσαν να τοποθετήσουν ένα βαρούλκο και να κρεμάσουν μια βαρκούλα, μέσα στην οποία κατέβαιναν για να προμηθευτούν από τα κοντινά νησιά αυτό που δεν ήταν δυνατό να τους παρέχει το ορεινό εκείνο έδαφος και με την ίδια βαρκούλα ανέβαιναν πάλι επάνω.

Έτσι, για πολύ καιρό, έζησαν εκεί τρεις μόνοι ερημίτες, οι οποίοι, για να μην ξεγελαστούν από τον φθόνο κάποιων ανθρώπων, είχαν ορίσει μεταξύ τους ένα σφύριγμα για σινιάλο, με το οποίο, αυτούς που πήγαιναν να ζητήσουν ελεημοσύνη με την βαρκούλα, όταν επέστρεφαν, τους υποδέχονταν και τους ανέβαζαν με τη βαρκούλα. Όμως κάποιοι βάρβαροι ληστές φαντάστηκαν ότι θα μπορούσαν να βρουν πλούτη εκεί, βρήκαν τρόπο να αντιγράψουν τη

Πώς δολοφονήθηκαν από ληστές

βάρκα, τα ρούχα και το σφύριγμα. Κι έτσι κατά το βράδυ, σε στιγμή που γνώριζαν ότι θα αργούσε αυτός που είχε πάει να ζητήσει ελεημοσύνη, μεταμφιεσμένοι μπήκαν στη βαρκούλα και όταν τους ανέβασαν επάνω, σκότωσαν τους δύο φτωχούς ερημίτες και, αφού έγδυσαν τον τόπο απ' ο,τιδήποτε υπήρχε εκεί, άρχισαν να κατεβαίνουν. Ενώ, όμως, νόμιζαν ότι θα γύριζαν σπίτι τους με τα λάφυρα από μια ξαφνική καταγίδα, δίκαιη τιμωρία του Ουρανού, τους κατάπιαν τα κύματα. Έτσι, όταν επέστρεψε ο ερημίτης που είχε πάει να ζητήσει ελεημοσύνη με τη βάρκα, δε βρήκε κάποιον να τον ανεβάσει και ο τόπος έμεινε για πολύ καιρό ακατοίκητος.

Θάνατος των δολοφόνων

Υπάρχουν και σήμερα ερημίτες στο νησί, οι οποίοι είναι αξιοσέβαστοι ως ενάρετοι άνθρωποι. Χρησιμοποιούν και αυτή την επινόηση της βάρκας για να κατεβαίνουν και να ανεβαίνουν. Και επειδή σ' αυτές τις χαράδρες των απόκρημνων βράχων υπάρχουν φωλιές μεγάλων γερακιών, τα θηρεύουν και τα ανταλλάσσουν με προμήθειες για να τραφούν.

Άλλοι ερημίτες ήρθαν και πάλι να κατοικήσουν το νησί.

Στα νότια της Άνδρου υπάρχει ένα άλλο νησάκι που, που ονομάζεται κι αυτό καλόγερος, γιατί σ' ένα μικρό ερημητήριο κατοικεί ένας καλόγερος. Ο Πτολεμαίος ονόμασε Atlantes Nesium ένα άλλο νησάκι που βρίσκεται στο ακρωτήρι Ceneo Negroponte, που ο Negro ονόμασε Καλόγερο και ο Baudrant θεωρεί ότι είναι το νησί που ο Πλίνιος ονομάζει Atlanta και που σήμερα ονομάζεται Τάλαντα του Ευρίπου. Υπάρχει άλλο ένα κοντά στην Τήνο, όπου κατοικούν επίσης δυο ερημίτες και άλλα στο στενό μεταξύ της Καρίας και των Αργινουσών και ένα νοτιοδυτικά της Φολεγάνδρου με 5 μίλια περίμετρο. Είναι, όμως, έρημο και γεμάτο πουλιά και ελάφια. Βορειοδυτικά της Λέρου υπάρχει ένα παρόμοιο νησί που κατοικείται από έναν καλόγερο. Ένα ακατοίκητο στο δυτικό τμήμα της Νάξου. Τέλος στα νότια του Dromini [Αλόνησος] υπάρχει επίσης ένα ακαθόριστο νησάκι που ονομάζεται Καλόγερος με ερημητήριο και εκκλησία, όπου λειτουργούν τρεις ή τέσσερις Έλληνες του ίδιου δόγματος.

Διάφορα νησιά με το όνομα Καλόγερος.

Ενδεικτικές βιβλιογραφικές αναφορές:

Vincenzo Maria Coronelli, *Isolario*, Venetia 1696-7, p. 280.

Στυλιανού Εμμ. Λυκούδη, «Καλόγερο», λήμμα στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια* [Πυρσός - Δρανδάκης].

Ermano Armao, *Vincenzo Coronelli, Cenni sul' uomo e la Sua Vita*, Firenze 1944.

W.S. Allen, «Καλόγερος. Μία Ατλαντίς εν μικροκόσμω», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 10 (1974 - 1978), 13 - 98, ίδια 39 - 48.

Γεωργίου Κ. Γιαγκάκη, «Η σπουδαιότητα της συστάδος των Καλογήρων του Αιγαίου (της Άνδρου ή των Ψαρών)», περιοδικό *Αέροπος*, τχ 7 (1996).

Γιώργος Κιούσης, «Γνωστοί από τους αρχαίους τινάχτηκαν ως ηφαιστειοι οι Καλόγεροι», εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 9.7. 2003.

Χάρης Μιχ. Κουτελάκη, *Αιγαίο και χάρτες με ανατρεπτική ματιά*, «Ερίννη», Αθήνα 2008, 101 - 112.

ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΝΟΥ*

Τα τελευταία είκοσι χρόνια έχει αλλάξει ο ρόλος των μουσείων¹. Από χώρους έκθεσης αντικειμένων έχουν μετατραπεί σε χώρους ενεργού μάθησης και ψυχαγωγίας των επισκεπτών². Στόχος τους είναι να καταστήσουν τις συλλογές τους προσβάσιμες και ευχάριστες³. Άλλωστε και οι απαιτήσεις του κοινού έχουν αυξηθεί, καθώς αυτό προσδοκά να έχει μεγαλύτερη συμμετοχή⁴. Όπως επισημαίνεται στο βιβλίο «*Βασικές αρχές των μουσείων*» των T. Ambrose και C. Paine:

«Τα μουσεία πρέπει να προκαλούν το ενδιαφέρον μέσω της ενεργού συμμετοχής των επισκεπτών τους και να βασίζονται πάνω σε αυτό, για να πετύχουν τους στόχους τους. Οι υπεύθυνοι των μουσείων πρέπει να ενθαρρύνουν αυτούς να τα εξερευνούν και να ανακαλύπτουν τις συλλογές και τις υπηρεσίες που τους παρέχουν...»⁵.

Στις μέρες μας τα επιτυχημένα μουσεία έχουν θέσει ως προτεραιότητα τους επισκέπτες⁶. Κλειδί της επιτυχίας είναι η κατανόηση των ενδιαφερόντων και ανησυχιών του κοινού και η προσαρμογή των υπηρεσιών τους για την ικανοποίηση των αναγκών του.

Η Ελλάδα είναι χώρα πολύ γνωστή στον αρχαιολογικό κόσμο για την πλούσια ιστορία της και τη σημαντική κληρονομιά της. Έχει μεγάλο αριθμό μουσείων που αποθηκεύουν και εκθέτουν αυτήν την κληρονομιά, προσελκύοντας πλήθος ξένων επισκεπτών κάθε χρόνο. Παρόλα αυτά, η επισκεψιμότητα του ντόπιου πληθυσμού είναι πολύ μικρή έως ανύπαρκτη.

Στις προηγμένες μουσειακά χώρες έχουν ήδη γίνει μελέτες προκειμένου να προσελκύσουν το ευρύ κοινό στα μουσεία. Σκοπός της δικής μου έρευνας είναι να ανακαλύψω τα αίτια που εμποδίζουν τους ντόπιους να επισκέπτονται τα ελληνικά τοπικά μουσεία και να συγκρίνω τα ευρήματά μου με αντίστοιχα προηγούμενων μελετών που έχουν διεξαχθεί σε ΗΠΑ, Ην. Βασίλειο και Καναδά. Γι' αυτό, επέλεξα το Αρχαιολογικό μουσείο της Τήνου, το οποίο επισκέπτεται σπάνια έως καθόλου το τοπικό

¹ Hooper-Greenhill, E. «Studying Visitors» in *A Companion to Museum Studies*, by Macdonald, S. (Oxford: Blackwell, 2006), p. 362, και Reussner, Eva M., «Strategic Management for Visitor-oriented Museums», in *Museum Management and Marketing*, by Sandell Richard and Janes, Robert R. (London: Routledge, 2007), pp. 154-155.

² Hooper-Greenhill, E. «Studying Visitors» in *A Companion to Museum Studies*, by Macdonald, S. (Oxford: Blackwell, 2006), p. 362, και Reussner, Eva M., «Strategic Management for Visitor-oriented Museums», in *Museum Management and Marketing*, by Sandell Richard and Janes, Robert R. (London: Routledge, 2007), pp. 154-155.

³ Pennington, A. «Visitor Studies Special: how to develop a visitor study», *Museum Practice*, Issue 21, December 2002, p. 54.

⁴ Ambrose, T. and Paine, C., *Museum Basics*, 2nd ed. (London and New York: Routledge, 2006), p. 18.

⁵ Ambrose, T. and Paine, C., *Museum Basics*, 2nd ed. (London and New York: Routledge, 2006), p. 19.

⁶ Ambrose, T., *Managing New Museums. A Guide to Good Practice*, (Edinburgh: Scottish Museums Council, 1993), p. 67.

* Το κείμενο αυτό αποτελεί μέρος της διατριβής της με τίτλο: «*Developing local audiences in Greek Museums. The case study of Tinos Archaeological Museum*», που εκπονήθηκε στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών της στη Μουσειολογία στο University of Leicester (Σεπτέμβριος 2007).

κοινό. Το συγκεκριμένο μουσείο ιδρύθηκε το 1960, βρίσκεται στην καρδιά της πόλης και η κύρια συλλογή του αποτελείται από αρχαιότητες του νησιού. Το επισκέπτεται ικανοποιητικός αριθμός ξένων τουριστών, καθώς επίσης και μαθητές σχολείων στα πλαίσια εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Το ακροατήριο που λείπει, όπως δείχνουν τα βιβλία του μουσείου, είναι οι ντόπιοι.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΕΠΕΛΕΞΑ ΑΥΤΗΝ

Για τη μελέτη μου, μεταξύ της ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας, επέλεξα την πρώτη, διότι αυτή μπορεί να βοηθήσει κάποιον να κατανοήσει τις σκέψεις και τις απόψεις του κοινού για το ίδιο το μουσείο, τις εκθέσεις του και τις δραστηριότητές του⁷. Ακόμα, βοηθά να βρεθούν τρόποι βελτίωσης της εμπειρίας των επισκεπτών μέσα στο μουσείο, καθώς και να κατανοηθούν καλύτερα τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν αυτοί σχετικά με την πνευματική και σωματική πρόσβαση. Σύμφωνα με την Immy Holloway «η βάση της ποιοτικής έρευνας βρίσκεται στην ερμηνευτική προσέγγιση της κοινωνικής πραγματικότητας». Για όλα τα παραπάνω συμπεράνα ότι η ποιοτική μέθοδος είναι περισσότερο κατάλληλη για αυτήν τη μελέτη, ώστε να προσεγγίσω σε βάθος τους λόγους μη συμμετοχής στο μουσείο του ντόπιου κοινού. Με τη μέθοδο αυτή δίνουμε έμφαση όχι στο μέγεθος του δείγματος αλλά στην ποιότητα του σχεδιασμού των ερωτήσεων και στην ανάλυση των απαντήσεων. Τα συμπεράσματα από τις συνεντεύξεις είναι ένα από τα κύρια είδη της αξιολόγησης των επισκεπτών και μια ελκυστική πρόταση για κάθε ερευνητή. Η αξιολόγηση των επισκεπτών από τις συνεντεύξεις προσφέρει ιδιαίτερη επαφή ανάμεσα σ' αυτούς και στον ερευνητή. Επίσης, αυτή η μέθοδος μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλα τα είδη ερευνών: σε μεγάλη και μικρή κλίμακα. Βοηθά σε πιο λεπτομερείς ερωτήσεις και γενικά, όπως η Clare Conybeare υποστηρίζει, τα αποτελέσματα από μια συνέντευξη είναι πιο αξιόπιστα από εκείνα που προκύπτουν με άλλες μεθόδους⁸, και όλα αυτά μπορούν να επιτευχθούν χωρίς την ανάγκη πολύπλοκων εξοπλισμών ή την ανάγκη επί πλέον χρόνου για την εκμάθηση νέων δεξιοτήτων⁹. Η συνταγή είναι παλιά, ασφαλής και πάντα επιτυχημένη.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Οι εις βάθος συνεντεύξεις στην ποιοτική έρευνα έχουν γίνει μια πολύ δημοφιλής στρατηγική στη συλλογή των δεδομένων και παρέχουν πραγματικά αξιολογικά αποτελέσματα¹⁰. Με τις συνεντεύξεις και τις χωρίς περιορισμό ερωτήσεις μπορούμε να ακούσουμε ενδιαφέροντα σχόλια από τους ερωτώμενους¹¹. Εκτός, όμως, από τις απαντήσεις ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να παρατηρήσει τις αντιδράσεις του ερωτώμενου: τη γλώσσα του σώματος, τις παύσεις κ. ά., τα οποία μπορούν να αξιολογηθούν¹².

⁷ Pennington, A., «Visitor Studies Special: how to develop a visitor study», *Museum Practice*, Issue 21, December 2002, p. 55.

⁸ Conybeare, Clare, *Museum Visitor Surveys. A Practical Guide* (Area Museum Council For The South West, 1991), p. 5.

⁹ Denscombe, Martyn, *The Good Research Guide for small-scale social research projects* (Buckingham-Philadelphia: Open University Press, 1998), p. 109.

¹⁰ Holloway, Immy, *Basic Concepts for Qualitative Research* (Oxford: Blackwell Science, 1997), p. 94.

¹¹ Department of Museum Studies, University of Leicester, *Research Skills Handbook* (Leicester: University of Leicester, 2006/2007), p. 51.

¹² Marshall, E. and Rossman, Gretchen B., *Designing Qualitative Researching* (Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE, 1995), p.p. 79-80.

Από την άλλη μεριά, κάθε ερευνητής θα πρέπει λαμβάνει υπόψη κάποιες σημαντικές παραμέτρους, πριν χρησιμοποιήσει τις συνεντεύξεις στην έρευνά του. Πρώτα από όλα, θα πρέπει να καθορίσει ότι πραγματικά χρειάζεται αυτό το είδος της πληροφορίας και δεύτερον να είναι σίγουρος ότι μπορεί να βασιστεί σε αυτές τις πληροφορίες που θα πάρει από τους ερωτηθέντες και να τις χρησιμοποιήσει για τους δικούς του σκοπούς¹³. Προτίμησα τις συνεντεύξεις από τα ερωτηματολόγια, διότι η μελέτη μου στοχεύει να αναγνωρίσει τις ορατές και μη συμπεριφορές των μη επισκεπτών.

ΟΙ ΜΗ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΜΟΥ

Επέλεξα να πάρω συνέντευξη από τους μη επισκέπτες, συγκεκριμένα από εκείνους που δεν έχουν επισκεφτεί το Αρχαιολογικό Μουσείο Τήνου τα τελευταία δυο χρόνια, για να κατανοήσω τους λόγους, για τους οποίους δεν αισθάνονται δεμένοι με αυτό και δεν το επισκέπτονται συχνά. Συνέλεξα το δείγμα μου από πολίτες της Τήνου που αντιπροσωπεύουν κάθε ηλικία και κοινωνική διαστρωμάτωση.

Μετά τις βασικές ερωτήσεις για την ηλικία, το γένος και το επάγγελμα αυτών από τους οποίους πήρα συνέντευξη, προχώρησα σε επιπλέον ερωτήσεις για να ανακαλύψω τις βασικές αιτίες, για τις οποίες δεν επισκέπτονται το μουσείο, παρόλο που είναι κοντά τους και είναι δημοφιλές στους ξένους τουρίστες. Τις απαντήσεις τους τις κατέταξα σε κατηγορίες, για να προτείνω λύσεις, ώστε να γίνει το μουσείο πιο ελκυστικό.

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΥΚΙΝΗΣΙΑ

Πολλές απαντήσεις τονίζουν τη δυσκολία της πρόσβασης και ευκινησίας στην είσοδο και μέσα στο μουσείο, ένα θέμα που επίσης αναφέρθηκε από την Vanessa Trevelyan στην μελέτη της και από την αξιολόγηση των μουσείων της πόλης του Nottingham και της Art Gallery¹⁴.

¹³ Denscombe, Martyn, *The Good Research Guide for small-scale social research projects* (Buckingham-Philadelphia: Open University Press, 1998), p. 111.

¹⁴ Trevelyan Vanessa, «Non-Visitors with Attitude», *Museums Journal*, March 1991, p. 20, και Nottingham City Museums and Art Gallery, *The Views Of Users And Potential Users. Qualitative focus group research carried out for Nottingham City Council*, (Leeds: Robertson Bell Associates, 1993), p. 9.

Το πρόβλημα της μετακίνησης δεν επισημάνθηκε μόνο από τους ηλικιωμένους ανθρώπους αλλά και από μητέρες με μικρά παιδιά και από άτομα με ειδικές ανάγκες. Αυτό δείχνει ότι η δυσκολία στη μετακίνηση αποθαρρύνει ένα μεγάλο μέρος επισκεπτών και ως εκ τούτου θα πρέπει να ληφθούν μέτρα που θα τους παρέχουν την κατάλληλη δυνατότητα μετακίνησης¹⁵.

«Η είσοδος του μουσείου και κάποια εσωτερικά μέρη πρέπει να διαμορφωθούν έτσι, ώστε να γίνουν προσβάσιμα στους ανθρώπους με αναπηρίες ή στους ηλικιωμένους».

(Τηλέμαχος, 75, συντ. αγρότης)

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΝΕΣΕΙΣ

Ένας από τους λόγους που καθιστά το Αρχαιολογικό μουσείο της Τήνου κατάλληλο γι' αυτού του είδους τη μελέτη είναι οι πενιχρές ανέσεις μέσα στο κτίριο.

«Πιστεύω ότι πρέπει να παρέχονται περισσότερες ανέσεις π.χ. τουαλέτες, δωμάτια αλλαγής των μωρών..... και κάποιο μέρος να κάτσεις και να πάρεις αναψυκτικό».

(Αννα, 39, νοικοκυρά)

«Δεν έχει ανακαινιστεί εδώ και πολλά χρόνια. Δεν υπάρχει σύγχρονος εξοπλισμός, όπως ηλεκτρονικές οθόνες κλπ αλλά και κάποιες βασικές ανέσεις όπως τουαλέτες, καφέ, κατάσταση κλπ».

(Γιάννης, 24, φοιτητής)

Μερικοί άνθρωποι δε θεωρούν απαραίτητο να έχουν τα παιδιά το χώρο τους μέσα στο μουσείο, αλλά οι μητέρες έχουν αντίθετη άποψη. Αισθάνονται ότι κάτι τέτοιο θα έκανε την επίσκεψή τους στο μουσείο πιο συναρπαστική γι' αυτές και τα παιδιά τους¹⁶.

«Αποφεύγω να το επισκεφτώ, γιατί έχω μικρά παιδιά (8 και 2 χρονών) και χρειάζομαι, τουλάχιστον, τουαλέτα γι' αυτά, εάν θέλω να μείνω για μερικές ώρες. Επίσης, απ' όσο ξέρω, δεν υπάρχει χώρος για παιχνίδι ή ένα μέρος για ξεκούραση και ανάπαυση».

(Αννα, 39, νοικοκυρά)

Άλλοι θεωρούν ότι πρέπει να υπάρχει χώρος για ένα διάλειμμα.

«Ο γιος μου με πληροφόρησε ότι δεν υπάρχει μέρος να κάτσεις ή να πεις κάτι».

(Τηλέμαχος, 75, συνταξιούχος αγρότης)

Τα καταστήματα, αν και θεωρούνται δεδομένα σε όλα τα μουσεία του εξωτερικού, δεν υπάρχουν

¹⁵ Trevelyan Vanessa, *«Dingy places with different kinds of bits»*. *An attitudes survey of London museums amongst non visitors* (London: London Museums Consultative Committee, 1991), p. 5· McLean, Fiona, *Marketing the Museum* (London: Routledge, 1997), p. 129· Niehoff, Arthur, «The Physical Needs of the Visitor», in *The Museum Visitor: selected essays and surveys of visitor reaction to exhibits in the Milwaukee public museum*, (Milwaukee: Publications in Museology, Milwaukee Public Museum, 1968), (pp. 18-19) p. 18· Rand, Judy, «“Visitors” Bill of Rights: An open letter to museums, parks, aquariums, and zoos», in *Museum Visitor Services Manual*, (Washington, D.C.: American Association of Museums, 2001), (pp. 13-14) p. 13· RE:SOURCE, *Renaissance in the Regions: a new vision for England's museums* (London: RE:SOURCE, 2001), p. 7· Roper, Patrick, *Marketing a Visitor Attraction*, (London: English Tourist Board, 1996), p. 1, και Runyard, Sue and French, Ylva, *The Marketing and Public Relations Handbook for Museums, Galleries and Heritage Attractions*, (London: The Stationery Office, 1999), p. 120.

¹⁶ Trevelyan Vanessa, «Non-Visitors with Attitude», *Museums Journal*, March 1991, p. 20.

πάντα στα τοπικά μουσεία της Ελλάδας¹⁷.

«Μια ωραία αλλαγή στο μουσείο μπορούσε να είναι ένα μαγαζί με δώρα, ειδικά με αντίγραφα των πιο δημοφιλών εκθεμάτων».

(Λουκία, 40, υπάλληλος)

Η χρήση χώρου για κοινωνικές εκδηλώσεις ή εκπαιδευτικά σεμινάρια θα δέσουν τον ντόπιο πληθυσμό με το μουσείο.

«Για να είναι το μουσείο πιο ελκυστικό στο γενικό κοινό, θα έπρεπε να είναι περισσότερο εκπαιδευτικό. Θα μπορούσαν να υπάρχουν εκθέσεις σχετικές με την πρόσφατη ιστορία του νησιού, ντοκιμαντέρ για την Τήνο ή να οργανώνονται διαλέξεις στους χώρους του μουσείου».

(Παναγιώτα, 25, ιστορικός τέχνης)

ΕΚΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΤΙΚΕΤΕΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ «ΜΙΛΟΥΝ» ΣΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ

Μερικοί από τους ερωτηθέντες αναφέρθηκαν στον κακό φωτισμό και στις δυσνόητες και σύντομες επιγραφές. Ο Duncan Cameron και η Vanessa Trevelyan αναφέρουν ότι η ελλιπής πληροφόρηση οδηγεί στην άρνηση των επισκεπτών ή ακόμα και στην παρανόηση¹⁸. Αυτό κάνει τους επισκέπτες να νιώθουν ξένοι με τα αντικείμενα.

«Δε μου αρέσει ο τρόπος που οι εκθέσεις είναι σχεδιασμένες: τα κείμενα της επιγραφής είναι φτωχά, η γλώσσα επιστημονική και δυσνόητη. Επίπλέον, η θέση των αντικειμένων δεν είναι η σωστή και κάποις, αν και ενδιαφέροντα, μπορεί να διαφύγουν της προσοχής σου».

(Χριστόφορος, 28, γιατρός)

ΤΟ ΑΝΤΙΤΙΜΟ ΕΙΣΙΤΗΡΙΟΥ ΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Η οικονομική δυσκολία που αντιμετωπίζει ένα μέρος του πληθυσμού το κρατά μακριά από το μουσείο.

«Νομίζω ότι καλή διαφήμιση για το μουσείο θα μπορούσε να είναι η δωρεάν είσοδος, διότι οι άνθρωποι το σκέφτονται».

(Ιωσήφ, 31, επιχειρηματίας)

«Θα έπρεπε να μοιράζουν δωρεάν εισιτήρια για το μουσείο σε ανθρώπους όπως εγώ».

(Τηλέμαχος, 75, συνταξιούχος αγρότης)

ΩΡΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Σύμφωνα με τη μελέτη της Vanessa Trevelyan οι ώρες λειτουργίας των μουσείων είναι το μεγαλύ-

¹⁷ Nottingham City Museums and Art Gallery, *The Views Of Users And Potential Users. Qualitative focus group research carried out for Nottingham City Council*, (Leeds: Robertson Bell Associates, 1993), p. 16.

¹⁸ Screven, C. G., «Visitor-based exhibit planning: a question of survival», in *Evaluation and Visitor Research in Museums. Towards 2000-Conference Papers* (Sydney-Australia: Powerhouse Museum, 16-19 March 1995), (pp. 81-96) pp. 85-86.

τερο πρόβλημα για τους εργαζομένους, γιατί συμπίπτουν με το ωράριο εργασίας τους¹⁹.

«Εργάζομαι και, όταν έχω ελεύθερο χρόνο, το μουσείο είναι κλειστό».

(Μαρία, 47, έμπορος)

«Εάν ήταν ανοιχτό το απόγευμα, τουλάχιστον μερικές μέρες της εβδομάδας, θα μπορούσα να το επισκεφτώ, τώρα δεν μπορώ, αφού εργάζομαι».

(Ιωάννα, 53, μαθηματικός)

ΑΝΤΙΓΡΑΦΑ ΕΚΘΕΜΑΤΩΝ, ΕΠΕΞΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ, ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Εκτός από τις επιγραφές πρέπει να υπάρχουν και άλλοι τρόποι παροχής πληροφοριών για πληρέστερη ενημέρωση των επισκεπτών²⁰.

«Θα μπορούσαν να υπάρχουν χάρτες και κατάλογοι μέσα στο μουσείο με άφθονες πληροφορίες για όλους τους ανθρώπους, από τα παιδιά ως τους ερευνητές».

(Ελένη, 23, εργαζομένη)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Οι ερωτηθέντες έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για εκπαιδευτικές δραστηριότητες για τα παιδιά που είναι πιο ενθουσιώδη και περιεργα να γνωρίσουν τα αντικείμενα²¹.

«Το μουσείο θα πρέπει να ξαναβαφτεί με συνδυασμό νέων χρωμάτων, περισσότερο ελκυστικών. Επίσης, θα πρέπει να προσαρμόσει νέες τεχνολογίες, να προβάλλει κάποιες εικονικές περιηγήσεις σε μεγάλες οθόνες και να έχει βίντεο παιχνίδια για τα παιδιά».

(Νίκος, 17, μαθητής)

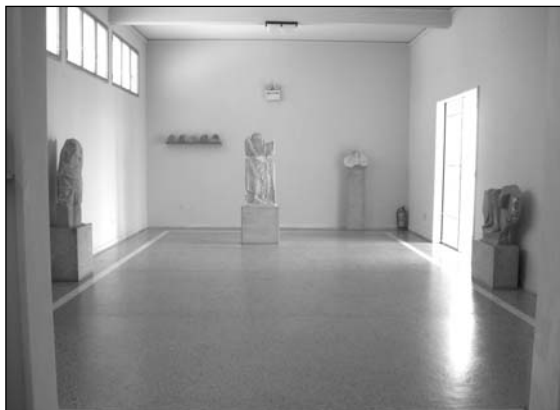
«Θα ήταν καλή ιδέα να υπήρχαν οδηγοί μέσα στο μουσείο, ώστε να μπορούν να διδάσκουν τα παιδιά και τους μεγάλους για την ιστορία του και αυτή των εκθεμάτων».

(Αννα, 39, νοικοκυρά)

¹⁹ Trevelyan Vanessa, «Non-Visitors with Attitude», *Museums Journal*, March 1991, p. 20.

²⁰ Ambrose, T., *Managing New Museums. A Guide to Good Practice* (Edinburgh: Scottish Museums Council, 1993), pp. 78-80· Groff, Gerda with Gardner, Laura, *What Museum Guides Need to Know: Access for Blind and Visually Impaired Visitors*, (New York: American Foundation for the Blind, 1990), p. 12· Majewski, Janice, *Part of your General Public is Disabled: a handbook for guides in museums, zoos, and historic houses*, (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1993), p. 15, και Morris, Gerri, *Marketing Planning for Museums and Galleries*, (Blackburn: North West Museums Service, 1991), p. 18.

²¹ Adams, Donald, *Museum Public Relations*, (Nashville, Tennessee: The American Association for State and Local History, 1983), p. 62· Dickman, Sharron, *The Marketing Mix: promoting museums, galleries & exhibitions*, (Melbourne: Museums Australia Inc (Victoria), 1995), p. 19· Morris, Gerri, *Marketing Planning for Museums and Galleries*, (Blackburn: North West Museums Service, 1991), pp. 4, 18· French, Ylva, *The Handbook of Public Relations for museums, galleries, historic houses, the visual arts and heritage attractions*, (Great Britain: The Museum Development Company, 1991), p. 149, και Perin, Constance, «The Communicative Circle: Museums as Communities», in *Museums and Communities*, (Washington and London: Smithsonian Institution Press, 1992), (pp. 182-219) p. 186.

«Θα έπρεπε να υπάρχουν εκπαιδευτικά προγράμματα και πακέτα δραστηριοτήτων για παιχνίδι και μάθηση».

(Φραγκίσκα, 31, νηπιαγωγός)

ΠΕΡΙΟΔΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Η στατική ματιά του μουσείου είναι ανασταλτικός παράγοντας για συχνές επισκέψεις. Από το 1960 που σχεδιάστηκε και λειτούργησε το Αρχαιολογικό μουσείο Τήνου δεν έχει γίνει καμιά αλλαγή στη διάταξη των εκθεμάτων, ενώ πλήθος

ευρημάτων από σύγχρονες ανασκαφές στοιβάζεται στις αποθήκες του.

«Τα εκθέματα του μουσείου είναι τα ίδια εδώ και χρόνια. Πιστεύω ότι θα έπρεπε να δανειστούν αντικείμενα από άλλα μουσεία, για να φέρουν την αλλαγή στις εκθέσεις».

(Εκτορας, 61, συνταξιούχος ναυτικός)

«Θα το επισκεπτόμουν ξανά, εάν γνώριζα ότι υπάρχουν νέα εκθέματα».

(Κώστας, 37, δημόσιος υπάλληλος)

«Είναι το ίδιο πολλά χρόνια»

(Λουκία, 40, υπάλληλος)

ΔΙΑΦΗΜΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ

Τα μουσεία θεωρούνται μέρη που τα επισκέπτονται μόνο ορισμένες κοινωνικές ομάδες. Σήμερα, μέσα από την επιστήμη του marketing μπορεί να γίνουν γνωστά σε όλο το φάσμα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Εάν ένα μουσείο δε διαφημίζεται, δεν είναι γνωστό στους πολλούς.

«Δεν ακούω τίποτα για αυτό το μουσείο. Είναι σαν να μην υπάρχει!»

(Μαρία, 47, έμπορος)

«Δεν έχω ακούσει για αυτό. Νομίζω ότι θα έπρεπε να διαφημίζεται μέσα από τοπικά κανάλια και εφημερίδες. Μια καλή διαφήμιση θα ήταν αφίσες στα τοπικά καφενεία».

(Παναγιώτα, 25, ιστορικός τέχνης)

«Δεν ακούω για το αρχαιολογικό μουσείο. Καλός τρόπος διαφήμισης θα μπορούσε να είναι στους τουριστικούς οδηγούς, με πόστερς στα πλοία και ίσως ένας σύλλογος φίλων του μουσείου να παρέχει πληροφορίες για τα τοπικά μουσεία στους ντόπιους».

(Εκτωρ, 61, συνταξιούχος ναυτικός)

«Συνήθιζα να ακούω για αυτό το μουσείο μόνο από φίλους που το επισκέφτηκαν με το σχολείο. Νομίζω ότι θα έπρεπε να βάλουν αφίσες στα τοπικά λεωφορεία ή θα μπορούσαν να χρησιμοποιούν διαφημίσεις μέσω SMS αυτές τις μέρες».

(Νίκος, 17, μαθητής)

ΤΙ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ

Λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις του κοινού αλλά και τις αντικειμενικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένα μουσείο μικρής εμβέλειας όπως το Αρχαιολογικό μουσείο της Τήνου, θα προτείνω λύσεις, οι οποίες θα συμβάλουν στην προσέλκυση της ντόπιας κοινωνίας σ' αυτό.

Η προσβασιμότητα στο μουσείο και η ευκινησία μέσα σ' αυτό έχουν χαρακτηριστεί ως σημαντικοί παράγοντες για την επίσκεψη μιας μεγάλης μερίδας του κοινού. Καταρχάς, πρέπει να τοποθετηθούν ράμπες τόσο στην είσοδο του μουσείου, όσο και μέσα σ' αυτό, ώστε να έχουν εύκολη πρόσβαση οικογένειες με μικρά παιδιά, αλλά και άνθρωποι με κινητικές δυσκολίες²². Ακόμα, σύγχρονες τουαλέτες, ένα αναψυκτήριο όπου θα ξεκουράζονται οι επισκέπτες και ένα κατάστημα με αναμνηστικά είναι ορισμένες από τις ιδέες που πρότεινε το κοινό, ώστε η επίσκεψή τους στο μουσείο να γίνει πιο άνετη και ευχάριστη²³. Ένας χώρος για ψυχαγωγία των παιδιών και εκπαιδευτικές δραστηριότητες θα έδινε την ευκαιρία σε μικρούς και μεγάλους να απολαύσουν την περιπλάνηση σε αυτό χωρίς ανησυχία²⁴.

Όσον αφορά στη δυσκολία ανάγνωσης και κατανόησης των επεξηγηματικών κειμένων, μια απλούστερη γλώσσα και σύνταξη, αλλά και σωστό ύψος αυτών ή καταλληλότερος φωτισμός θα βοηθούσε το κοινό να γνωρίσει καλύτερα τα εκθέματα και να μη νιώθει αποξενωμένο²⁵. Επίσης, η ανανέωση των εκθεμάτων με καινούριες συλλογές είναι επιβεβλημένη. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με νέα ευρήματα των τοπικών ανασκαφών ή με το δανεισμό συλλογών από άλλα μουσεία²⁶. Μια έκθεση παραδοσιακών τοπικών αντικειμένων σε συνδυασμό με τα αντίστοιχα αρχαία θα έφερνε τους ντόπιους πιο κοντά στο παρελθόν του νησιού τους και στην πολιτιστική τους κληρονομιά²⁷. Επεξηγηματικοί πίνακες, χάρτες, αναπαραστάσεις αρχαίων πόλεων κ. ά. θα έκαναν την εμπειρία τους ενδιαφέρουσα²⁸.

²² Research Centre for Museums and Galleries, *Developing Audiences and Promoting Social Inclusion: National Museums and Galleries of Wales* (Leicester: RCMG, 2002), p. 29.

²³ Black, Graham, *The Engaging Museum: Developing museums for visitor involvement* (London and New York: Routledge, 2006), p. 37· Hooper-Greenhill, «A Welcome in a New Place», in *Museum Visitor Services Manual* (Washington, D.C.: American Association of Museums, 2001), (pp. 16-17) p. 16, και Huang, Kuang-Nan, *Museum Marketing Strategies: new directions for a new century* (Taipei: National Museum of History, 1997), pp. 100-101.

²⁴ Black, Graham, *The Engaging Museum: Developing museums for visitor involvement* (London and New York: Routledge, 2006), pp. 25, 66-67, και Ingenthron, Mary Kay, «Tips on Serving Visitors' Needs», in *Museum Visitor Services Manual* (Washington, D.C.: American Association of Museums, 2001), (pp. 23-24) p. 23.

²⁵ Sorsby, B. and Horne, S., «The Readability of Museum Labels», *Museums Journal*, 80, 3 (1980), p. 157.

²⁶ Ambrose, T., *Managing New Museums. A Guide to Good Practice* (Edinburgh: Scottish Museums Council, 1993), pp. 84-85, και Adams, Donald, *Museum Public Relations* (Nashville, Tennessee: The American Association for State and Local History, 1983), pp. 60-61.

²⁷ Ambrose, T., *Managing New Museums. A Guide to Good Practice* (Edinburgh: Scottish Museums Council, 1993), pp. 78-80· Research Centre for Museums and Galleries, *Developing Audiences and Promoting Social Inclusion: National Museums and Galleries of Wales* (Leicester: RCMG, 2002), p. 29· RE:SOURCE, *Renaissance in the Regions: a new vision for England's museums* (London: RE:SOURCE, 2001), p. 43, και Special Committee of the American Association of Museums, *Museums: Their New Audience* (Washington, D.C.: American Association of Museums, 1972), p. 15.

²⁸ Ambrose, T., *Managing New Museums. A Guide to Good Practice* (Edinburgh: Scottish Museums Council, 1993), pp. 78-80.

Αλλαγές, όμως, θα πρέπει να γίνουν και στο γενικό πλαίσιο του μουσείου. Ένας έφορος και νέο προσωπικό (ή ντόπιοι εθελοντές) μπορούν να δημιουργήσουν νέες εκθέσεις ή άλλες δραστηριότητες και εκδηλώσεις εμπλέκοντας την τοπική κοινωνία²⁹. Ακόμα, το ωράριο λειτουργίας πρέπει να συμβιβαστεί με τις ανάγκες των επισκεπτών, π. χ. δυο απογεύματα την εβδομάδα να παραμένει ανοιχτό. Όσον αφορά στο αντίτιμο εισόδου, καλό θα ήταν να καταργηθεί για ορισμένες ώρες ή μέρες και να χορηγηθούν κάρτες ελευθέρως σε απόρους και ηλικιωμένους ή οικογενειακά εισιτήρια σε οικογένειες και άλλες μεγάλες ομάδες³⁰.

Η διαφήμιση παίζει πρωταρχικό ρόλο στην προσέλκυση των επισκεπτών³¹. Ένα τοπικό μουσείο πρέπει να διαφημίζει τις εκθέσεις του, τις υπηρεσίες που προσφέρει και κάθε είδους εκδήλωση που διοργανώνει. Το Αρχαιολογικό μουσείο Τήνου πρέπει να διαφημιστεί με κάθε δυνατό τρόπο: σε τοπικά κανάλια και εφημερίδες, σε πλοία της γραμμής, με αφίσες σε κεντρικά σημεία της πόλης αλλά και των χωριών του νησιού, μέσω διαδικτύου (π.χ. να δημιουργηθεί μια ιστοσελίδα του μουσείου προσφέροντας πληροφορίες για τις συλλογές του, υπηρεσίες που παρέχει, περιήγηση), ή ακόμα και «από στόμα σε στόμα»³².

Όλα τα παραπάνω δεν είναι εύκολο να πραγματοποιούν, αν δεν υπάρξει και στήριξη από τις αρχές του νησιού και τους τοπικούς φορείς³³. Μια στενή συνεργασία μεταξύ αυτών και του προσωπικού του μουσείου θα βοηθούσε όχι μόνο την εικόνα του προς τα έξω και τα έσοδά του, αλλά και τους ίδιους τους ντόπιους αναθερμαίνοντας την επαφή με τις ρίζες τους.

Όπως ο Ambrose αναφέρει: «*επιτυχημένα μουσεία θεωρούνται εκείνα που βάζουν πρώτα τους χρήστες τους*». Η μελέτη μου αυτή συμπεραίνει ότι στα τοπικά μουσεία θα πρέπει να έχουν πρόσβαση και να τα επισκέπτονται κυρίως οι ντόπιοι. Κι αυτό, γιατί εμπλέκοντας το τοπικό κοινό δεν αναζωογονείται μόνο το μουσείο αλλά προκαλεί καλύτερη εντύπωση στους ξένους επισκέπτες. Η έρευνά μου ασχολήθηκε με ένα τοπικό μουσείο της Τήνου και θα συνιστούσε όλες οι προτάσεις να μελετηθούν, ώστε μέσα από τις αλλαγές αυτές να έλθουν τα μουσεία της Ελλάδας και ειδικότερα το Αρχαιολογικό μουσείο της Τήνου σε θέση ανάλογη με τα αντίστοιχα μοντέρνα μουσεία της Αγγλίας, ΗΠΑ και Καναδά.

²⁹ Sandell, Richard, «Social Inclusion, the museum and the dynamics of sectoral change», in <http://www.le.ac.uk/ms/m&s/issue%201/mands4.pdf>, (pp. 45-62) p. 55.

³⁰ Ingenthron, Mary Kay, «Tips on Serving Visitors' Needs», in *Museum Visitor Services Manual* (Washington, D.C.: American Association of Museums, 2001), (pp. 23-24) p. 23· Research Centre for Museums and Galleries, *Developing Audiences and Promoting Social Inclusion: National Museums and Galleries of Wales* (Leicester: RCMG, 2002), p. 29, και Roper, Patrick, *Marketing a Visitor Attraction* (London: English Tourist Board, 1996), p. 1.

³¹ Faber, Michael, «Museums for Everyone», in *Marketing the Arts* (Singapore: ICOM, 1992), (pp. 99-107) pp. 99-100.

³² McLean, Fiona, *Marketing the Museum* (London: Routledge, 1997), p. 145.

³³ French, Ylva, *The Handbook of Public Relations for museums, galleries, historic houses, the visual arts and heritage attractions* (Great Britain: The Museum Development Company, 1991), p. 131.

